

PRVNÍ ČEŠTÍ UNIVERSITNÍ UČITELÉ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ.¹

Napsal prof. dr. Jos. Gruber.

E 9329

1. DR. ALBÍN BRÁF.

20179/69

Zivotopisec Bráfov jest, dokud nejsou sebrány a vydány veškeré jeho spisy a přístupna bohatá jeho korespondence, odkázán na velmi sporé prameny. Bráf nevedl si zápisníku a nezanechal žádné autobiografie, ba ani obsáhlejších pamětí kromě — pokud víme — o význačnějších událostech politických zejména z let devadesátých a z posledních let jeho života, že se však k napsání vlastního soustavného životopisu chystal, a sice právě v nejmolestnější době svého života, nad úmrtním ložem jediného syna, nasvědčují některé, bohužel nečetné doklady z jeho pozůstalosti.²

¹ O genesi těchto statí několik slov úvodem a k vysvětlení jejich rázu a obsahu. Když jsem byl na jaře 1917 »Všehrdem« žádán, abych do jubilejního »Památníku« jeho přispěl vylíčením vývoje universitní vědy národohospodářské, odřekl jsem, pokládaje lhatu tehdy mi vytčenou za příliš krátkou, abych mohl při jinakém tehdejší zaměstnání svém látku zpracovatí způsobem tak důstojným věci i podnětu, jaký mně tanul na mysli. »Všehrd« staral se o náhradu a byla mu slíbena. Když se mu však v poslední chvíli místo již očekávaného rukopisu dostalo i zle odřeknutí, uvolil jsem se dne 8. listopadu za poměrů značně ještě nepříznivějších přece napsat na rychlo alespoň tyto dvě črty o Bráfovi a Kaizlovi, nechtěje, aby tam, kde píše se o nástupcích, byly život a dílo skvělých předchůdců jejich snad zcela pominuty. Při tom nešlo mi ani tak o vědecko-literární jejich portréty — u Bráfa není dosud ani možno přehlédnouti převelikou rozptýlenou a nyní z nemalé části nepřístupnou jeho práci literární — nýbrž přiblížití je našemu právníckému dorostu spíše po jejich lidské stránce s jejich snahami, zápasy a výsledky. Přes vynucené nedokonalosti přispějí snad i v této formě moje statí k uctění památky našich prvích velikých českých učitelů národohospodářských.

² Jsou to především čtyři listky (zadní strany obálek dopisů obdržných v květnu 1909 do slezského Görbersdorfu) vždy s řadou hesel, jako, pokud bylo lze rozluštití rukopis — Třebíč, dům, Jelínek — první čamary (1861) — řemeslo — pondělky — Praha (gymnasia) — škola; prázdniny — bez duševního vedení — bibliotéka — znenáhla i českou v Praze — dychtivě — čím dále, tím víc časopisy (Světovoz) — hlali každou novou věc — Politika — volby — demonstrace (1868) — estetika — básně místo úloh — Eim, já; na jiných listcích opět: Valečov — vychování — škola — návštěva — premie — krasopis — vojenský rok a universita — světový názor — Volkman, Dastich, Durdík — Czyhlarz, Schulte — vychovatelství (Huyn) Pešt — Mill, Buckle — Vídeň u Huynů — na universitě, Jonák, Chlupp, Richter, Všehrd, studijní staty. — polemika proti Hálkovi doktorát — na obch. akademii atd. Dle některých hesel Bráf hodlal snad lčití i tehdejší život rolnického obyvatelstva; na př. hesla: po vyvazení — honby, obžinky, Boží tělo — ovce atd. V pozůstalých papírech jeho nalezen listek s tímto obsahem: »Za součást těchto »Pamětí« pokládám: 1. Své nekrologické články a články psané k jistým příležitostem o jednotlivých osobách (o J. Kaizlovi, Matušovi, Hlávkovi, Olivovi, Pražákovi, Jiřím z Lobkovic a j.) v Osvětě, Máji, Právníku a v »Hlasu Národa«. Také leták o Hlávkovi při pohřbu rozdávaný. (Pokud se týče »Hlasu Nár.«, jsou články, ode mne psané, v mých výstředcích označeny heslem »ego«. — 2. Článek »Jak vznikla Česká Akademie« (v Osvětě 1901). 3. Poznámky o poměrech na akadem. gymnasiu v Osvětě (u příležitosti jubilea Axamitova). 4. Úvodní kapitulu o mém blouzení vědeckém v »Listech o studium národohospod.«, neboť vyjasňuje zároveň poměry studií na univ.« Konečně rukopisný seznam všech jeho prací pod vlastním jménem uveřejněných, sahající až do roku 1910. — Za některé rukopisné památky a zprávy děkuji Její Exc. pí. Libuši Bráfové, jinak byly mi pramenem: Antonín Bráf: Několik vzpomínek z rodinného života dra. Albína Bráfa (Obzor národohosp. 1914, str. 257 a násl.), dr. Vladimír Fáček: Prof. dr. Albín Bráf (Obzor národohosp. 1901, str. 57), prof. dr. Cyril Horáček: Albín Bráf, jeho působení literární a učitelské (tamtéž str. 59); týž — Albín Bráf — badatel a učitel (Obzor národohosp. 1911, str. 65); dr. Jan Šl. Koudela: Albín Bráf — sociální a národní politik hospodářský

II 7 Biog. - m. d. n. d. (Adolf Bráf, Kaizl.)

IV 2 škol. - vys. škol. - věd. ped. knid. - profesori.

Albín Bráf pocházel z rodiny úřednické, jež byla ve službách hrabat Valdštýnů. Děd jeho, Antonín Bráf, byl lesmístrem v Bažantnici u Třebíče na Moravě, syn jeho Antonín (nar. 1815), otec Albínův, vstoupil rovněž nejprve do patrimoniálního úřadu na zámku v Třebíči, a když úřady tyto byly po r. 1848 zrušeny, stal se hospodářským úředníkem, nejprve na hraběcím valdštýnském dvoře ve Lhotě u Třebíče. Zde oženil se dne 28. května 1850 s Marií, dcerou trebičského měšťana a místra barvířského Jana Trávníčka a manželky jeho Marie, rodem Divišové. V Třebíči u Trávníčků, v domě čís. 93 na Horce, narodil se dne 27. února 1851 Albín Bráf jako nejstarší z pěti synů svých rodičů. Prvá leta dětská ztrávil Albín s rodiči ve Lhotě; později byl otec jeho přeložen na valdštýnské panství do Čech, nejprve do Valečova u Mnichova Hradiště, odtud do blízkého Kláštera nad Jizerou a konečně do Nebylova na panství štáhlavském.

Vychodiv obecnou školu v Bosni, kam byl Valečov přískolen a kde zvláště svědomitý učitel Maixner dal pečlivý základ jeho literárnímu vzdělání i vřelostí vlastenecké, odešel na docvičenou do Třebíče, kde navštěvoval čtvrtou třídu za učitele Jelínka, vynikajícího vychovatele mládeže. Ve věku deseti let dán Albín Bráf r. 1861 do Prahy na Akademické gymnasium, kde tou dobou teprve zaváděn český jazyk vyučovací a kde vedle ředitele Nečáskaa za doby jeho studií působili profesori: Axamít, jemuž Bráf později věnoval vřelý nekrolog, Šohaj, Kobliska, Javůrek, Lepař a později Durdík.

Dokončiv gymnasijsní studia vstoupil Bráf po prázdninách r. 1869 v Praze na právnickou fakultu a současně nastoupil dle tehdy právě zavedených předpisů branných i službu vojenskou jako jednoroční dobrovolník. Hned v říjnu téhož roku však těžká pohroma stihla rodinu Bráfovů: Otec ochuravěv, zemřel po krátké nemoci teprve v 54. roce života.

Vdova se čtyřmi nezletilými syny, z nichž dva započali studia na škole vysoké, třetí studoval na škole střední, nejmladší pak byl žákem školy obecné, byla odkázána na plat z milosti 300 zl. ročně, vyměřený hraběcím vlastníkem panství; pět měsíců po smrti otcově narodil se pátý syn, pohrobek, záhy arci zemřelý, také třetí syn, gymnasista, zemřel chorobou plicní do dvou let po smrti otcově.

Je dojemno, jak vroucně všichni přežili synové mluvili o této hrdinné matce, která majíc před očima jediný cíl — řádnou výchovu svých tří synů — vržena z lepších dnů do stísněných poměrů, neznala vlastních požitků ani pohodlí, »jedné z těch matek, o jichž tiché, záslužné činnosti nikdo neví, o nichž se nepíše, aniž se dekorují, ačkoli veliké dílo vykonaly«, o její neúporné pracovitosti a spořivosti i obětavé starostlivosti. Zemřela ve věku skorem 70 let, smrt stihla ji mimo domov, když r. 1895 navštívila svou skorem 90letou matku v Třebíči.

Těžká rána osudu jakoby byla jen zocelila pracovní energii jinocha, sotva teprve v život vstupujícího. Jakoby rázem byl v muže dospěl, Albín Bráf hleděl, aby ze skrovných příjmů matčiných co nejmenší pro sebe dělal nároky. Odřekl se veškeré pomoci z domova, uskrovněval rázně své potřeby — s hrdostí mi jednou po prvním svém ministerství na pochůzce Prahou ukazoval na obecní kuchyni, kam jako právník chodil na obědy. Aby si pak pevný příjem opatřil, přijal již v druhém roce práv vychovatelské místo v rodině velícího generála v Praze, hraběte Huyna, s nímž se po přeložení jeho přestěhoval na čas do Peští.

Vykonav první historicko-právní státní zkoušku se všeobecným vyznamenáním a absolvovav

(tamtéž str. 74 a násl.), pak dr. Gruber: Dr. Albín Bráf (řeč ve slavnostní valné hromadě České společnosti národohospodářské dne 26. února 1911), Praha 1912; týž: Šedesáté narozeniny prof. dra. Albína Bráfa (Obzor národohosp. 1911, str. 141); týž: Dr. Albín Bráf (nekrolog v Obz. nár.-hosp. 1912, str. 305) a leták Národohospodářského ústavu při České akademii, rozdávaný při pohřbu Bráfově, jehož zde místy použito, zejména k charakteristice osobnosti a činnosti Bráfových; nekrology Horáčkův v Právniku, v Sborníku věd právních a státních a ve Statistische Monatschrift 1912, Gallasův v Přehledu, Rázičkův v Pražské Lidové revui, Illnerův ve Věstníku záloženském a j., ministra ryt. Zaleského ve Fremdenblattu z 2. července 1912. Pak ovšem vlastní spisy, články a dopisy Bráfových a j. spisy pod čarou citované.

v r. 1873 fakultu právnickou, odbyl Bráf judičiální rigorosum s prospěchem jednohlasným, obě ostatní s jednohlasným vyznamenáním a v červenci 1874 povýšen byl na doktora práv. Projevuje od počátku zvláštní nadání i náklonnost k národnímu hospodářství, vzbudil Bráf již jako posluchač zvláštní pozornost a důvěru profesora Jonáka, který zjednal Bráfovi také přístup do kruhů české šlechty. Již jako mladý doktor byl Bráf pro vynikající odborné znalosti i pro jasnou a názornou formu výkladu hledaným instruktorem pro přípravu k státním zkouškám i k rigorosům právnickým, byv takto činným u hr. Frt. Černína, hr. Neipperga, u princů Karla i Bedřicha Švarcenberka a j. Není pochyby, že vedle rodinných tradic a upomínek a vedle vrozené vážnosti smýšlení tyto styky s konservativní aristokracií českou, které od těch dob již nepominuly, značnou měrou působily na vytváření se alešpoň politického přesvědčení Bráfova.

Že Bráf již od universitních studií vytkl si za životní cíl vědeckou a učitelskou práci národohospodářskou, výmluvným dokladem jest fakt, že hned po doktorátě dal podnět k založení zvláštního národohospodářského odboru při »Všehrdu«. Dne 11. listopadu 1874 odbor ustaven — za členy jeho přihlásili se Bráf, jediný již promováný doktor, právníci čtvrtého ročníku Josef Kaizl, Bedřich Müldner a Alois Vrtal a z třetího ročníku Jan Javůrek. Bráf byl předsedou, Kaizl zapisovatelem. A hned »naznačen rozvrh prací v ten smysl, že každý do nového roku prostudovati má systém národního hospodářství, načež projednávány budou jednotlivé části soustavně, prozatím základní pojmové se proberou.«³ Bráf byl duší odboru, udával program i směr týdenních jeho schůzí⁴ a řídil rokování. Po rozboru základních pojmů (definice hospodaření, pojem a rozvrh statkův, pojem, druhy, užívání kapitálu atd.) konány rozpravy o rentě dle Ricardovy theorie, o bankovkách a státovkách, o ažiú, o směnečných kursech, na jaře 1875 uzavřeno rokování zevrubně o mzdě a o sociální otázce a o pramenech důchodu vůbec, pak o bankovní otázce, o clu ochranném. Závěrem tohoto jakéhosi českého semináře národohospodářského na německé dosud universitě byly pak rozpravy o socialistických systémech (Saint Simon, Fourier, Louis Blanc, Owen, Proudhon, Marx), čteny a probírány spisy a pojednání Lorenze Steina, Schäffleho, J. S. Milla, Fr. Lista, Maxe Wirtha, Careye a j., pro jednání v odboru vypracoval pak Bráf patrně již předem soustavný návrh českého názvosloví národohospodářského, bohužel nezachovaný.⁵

Dokončiv studia právnická, pobyl Bráf několik měsíců v soudní praxi, vnitřní náklonnost pudila jej však neodolatelně ke dráze učitelské. Horoucí touha jeho došla záhy splnění. Brzy po doktorské promoci povolán Bráf po odchodu dra Jaromíra Haněla na universitu záhřebskou prozatímně za profesora národního hospodářství i obchodní statistiky na československou obchodní akademii v Praze a hned po roce ustanoven definitivně s platem dle počtu hodin vyučovacích, s nejmenším však zajištěným příjmem 500 zl. ročně.

Jako mladý doktor vyučoval Bráf také na škole Ženského výrobního spolku v Praze⁶ — se zvláštní zálibou vyslovoval se tenkrát, že tato škola jest první dívčí školou v celém Rakousku, na které se konají výklady z národního hospodářství. Tehdejší starostka spolku, Karolína Světlá, svěřila mu i pořádání mimořádných přednášek při škole výrobního spolku konaných, pro něž vybíral Bráf themata i přednášeče.

³ Kaizlův rukopisný »Zápisník národohospodářského odboru »Všehrdu«.

⁴ Kaizl poznamenal jednou v zápisníku: »29. ledna nemohl dr. Bráf přijíti — proto žádná schůze«.

⁵ Již k 10. prosinci 1874 poznamenává Kaizl: »Dle práce páně Bráfovy rokováno bylo o čes. názvosloví národohospodářském; slova rozdána mezi členy (po větších částech) k podání úsudku«, a ke 14. lednu 1875 opět: »Zkoušena byla terminologie nár. hosp. drem, Bráfem navržena; písmena: d, e«. Dalších záznamů o terminologii v jednáních odboru není; v Kaizlově zápisníku shledáváme se však s některými českými termíny tehdy nově utvořenými, j. bankovní jednota (monopol), renta pozeměčná (z pozemků), clo berní (finanční).

⁶ K žensk. výrobnímu spolku přistoupili dle Kaizlova zápisníku ke dni 20. května 1875 všichni členové národohospodářského odboru »Všehrdu«.

Když byly profesurou na obchodní akademii alespoň nejnaléhavější existenční starosti odklizeny, Bráf ihned pozvedal zrak k vyšším cílům.

Již na podzim r. 1876 ucházel se Bráf, a sice nejprve na české technice, o přípuštění k habilitaci jako soukromý docent národního hospodářství rukopisným pojednáním »Znehodnocení tak zvané měny papírové a azio« — o němž referent prof. Jonák usoudil, že jest to »práce ryze vědecká, která k jasnému porozumění předpokládá obzvláštní a obšírnou znalost celé vědy« — předloživ zároveň spisek »O skladištích veřejných« — patrně otisk pojednání, uveřejněného ve čtvrté roční zprávě československé obchodní akademie za školní rok 1875—6 — ježž Jonák ocenil nejen za dobrý, nýbrž za výborný.

V protívě k pozdějšímu příkře odmítavému stanovisku Jonákovu proti universitní habilitaci Kaizlově referát Jonákův o technické habilitaci Bráfově přímo chválou oplývá; »z obou spisů jde na jevo, že kandidát má znalost celé literatury předmětu svého neobyčejncu«, neboť sotva by se našlo znamenitější dílo k předmětu se vztahující, z něhož by nebyl čerpal »ať v té neb oné řeči je psáno«, Jonák »bez ostychu prohlašuje oba spisy za zdařilé práce poskytující záruky, že kandidát ve vědě úplně se zná, a že posluchači jeho nynější a i budoucí z výkladů jeho s vědou patřičně se obeznámíti mohou«, ba nenahlížel ani potřeby habilitačního kolokvia a navrhoval jen, aby Bráf se podrobil na technice veřejné přednášce, »ačkoliv prý ani o jejím výsledku nepochybuje«, jen »aby jej poznal sbor i posluchačstvo.« Profesorský sbor české techniky přes »plné ocenění vědecké jeho snahy a odborných literárních dokladů« však nepokládal za plně odůvodněnou zvláštní odchylku od platných předpisů, i konáno dne 5. února 1877 v rektorátě habilitační kolokvium, ježž po návrhu prof. Krejčího jednohlasně uznáno za výtečné, a dne 24. února konal Bráf »před četným posluchačstvem« na technice zkusnou přednášku »O vývoji svobody živnostenské«, podav jí »skvělý důkaz, že předmět důkladně promyšlený v dokonalé a posluchačstvo poutající formě vyložiti dovede«. Vyhověv tedy »všem požadavkům, ježž se pro habilitaci kladou, výtečným způsobem«, byl Bráf profesorským sborem české techniky jednohlasně soukromým docentem národního hospodářství navržen a ministerstvem vyučování dne 12. června 1877 potvrzen.⁷ V příštím školním roce zahájil pak Bráf na technice výklady »o vybraných částech z nauky národohospodářské, hlavně praktické«, a pak »národohospodářskou nauku o drahách železných« a jeho výklady těšily se hned od počátku mezi posluchači velké oblibě.⁸

Již roku následujícího (1878) byly pak Bráfovi po návrhu profesorského sboru svěřeny jako honorovanému docentu první povinné právnícké přednášky na technice, o zákonech stavebních a železničních, když pak Jonák dne 11. října 1879 zemřel, byl Bráf profesorským sborem navržen a ministerstvem schválen za suplenta národního hospodářství a statistiky. Přednášel tehdy v zimním běhu 7, v letním 3 hodiny týdně za remuneraci 720 zl. (60 proc. příjmů jeho předchůdce Jonáka) za národní hospodářství a statistiku a 150 zl. za stavební a železniční zákony (kromě toho měl 500 zl. na československé obchodní akademii). Podání rektorátu české techniky, aby byla Bráfovi propůjčena mimořádná profesura národního hospodářství a statistiky obchodu a průmyslu, byla ministerstvem v roce 1880 vyřízena záporně — k jmenování prvního řádného profesora věd právních a státních na české technice došlo teprve bezmála po plných 20 letech.

Zatím r. 1877 habilitoval se Bráf touž svojí rukopisnou prací, ovšem v německém znění »Papiergeldentwertung und Agio«, 45 hustě popsaných archů, na tehdy ještě německé universitě pražské. Ani zde habilitace jeho nepůsobila obtíží.⁹ Referent prof. dr. Jonák předložil o habilitační žádosti

⁷ Obšírnější zprávu o habilitačním aktu Bráfově a o celém jeho působení učitelském na české technice v. v mém článku »Stolice věd právních a státních na české vysoké škole technické v Praze« v Obzoru národohosp. 1911, str. 257 a násl. (z archivu české vys. školy techn. v Praze).

⁸ Alb. V. Velflík, Dějiny technického učení v Praze, Praha 1906, díl II., str. 236.

⁹ Ličeno dle habilitačních spisů v archivu děkanství české fakulty právnícké. Zmínky zasluhuje, že Jonák v referátě podobně jako již v referátě o Bráfově habilitaci na technice (v. Obzor národohosp. 1911, str. 262) zdůraz-

Bráfcvě dne 8. ledna 1877 podané již 4. února nedlouhý a k tomu rozbředlý referát, v němž věcného rozboru habilitačního spisku téměř není a který po všelikých kroucených obrazech končí výsledkem, že Bráf prokazuje nepopíratelně tak obsáhlou znalost literatury, jak se u habilitačních uchazečů zřídka vyskytuje, že hojný a důkladně prostudovaný materiál ovládá s uznání hodnou jistotou, třebaže prý zásady, k nimž dospívá, mohou zavdati podnět k leckterým námitkám, a že v celku předložený spis dlužno označiti za pořádný a vynikající výkon, který opravňuje k nejlepším nadějím pro další učitelskou působnost a vědecké badání uchazeče; další ke spisům předložené tištěné české pojednání Bráfovo »O veřejných skladištích« pak prý dokazuje, že Bráf i o hospodářských otázkách eminentně praktického významu dovede pojednávat s velikou jasností a bezpečným ovládním materiálu.

Když korreferent prof. dr. Schier se úplně připojil k příznivému referátu Jonákovu¹⁰, připustil profesorský sbor usnesením ze dne 8. června 1877 Bráfa k pokračování habilitačního aktu, ke kolokviu habilitačnímu, které vykonali s Brámem dne 12. června rovněž profesori Jonák a Schier a jež bylo uznáno v každém směru uspokojivým, načež dne 18. června konal Bráf předepsanou přednášku na zkoušku o tematě subvencování železnic, která byla rovněž uznána za zdařilou. K návrhu profesorského sboru byl pak Bráf vnesením mín. vyučování z 31. července 1877, č. 10.304 za soukromého docenta pro politickou ekonomii na pražské universitě potvrzen.

Habilitace Bráfova jest ve dvojím směru aktem historickým: jí počíná poprvé politická ekonomie s universitní katedry zaznívatí jazykem českým, jí počíná však též soustavné české vědecké badání národohospodářské.

Byla-li česká polytechnika v Praze první vysokou školou, na niž bylo národní hospodářství vykládáno jazykem českým ihned od jejího osamostatnění v roce 1869, na universitě pražské týž profesor dr. Eberhard Jonák vykládal svůj předmět výhradně po německu, ačkoliv byl rodem, jazykem a smýšlením Čech i ačkoliv jiné důležitější naukové obory byly na právnické fakultě nerozdělené pražské university dávno již přednášeny vynikajícími příslušníky jejími též jazykem českým, a byl to teprv mladý docent dr. Albín Bráf, který r. 1877 první počal o národním hospodářství výklady české. Jestliže pro Jonáka byly, jak sám doznával, české národohospodářské přednášky na technice spcjeny s obtížnostmi, »protože nejprve musila býti nově upravena řeč pro projednávání této vědy«, tím vděčněji oceníme Bráfovu prozíravost, s jakou již dávno před svou habilitací pracoval o českém názvosloví národohospodářském a připravoval tak půdu pěstění národohospodářské vědy jazykem českým.

Není věru upřílišněno tvrzení, že Bráfovou učitelskou a literární činností počíná též období soustavného českého badání národohospodářského. Měli jsme sice již před Brámem českou literaturu národohospodářskou. Je zajímavo, že prvním českým vědeckým pracovníkem národohospodářským byl pozdější tchán Bráfův, dr. František Ladislav Rieger, svým spisem »O státcích a pracích nehmotných a jich významu a postavení v národním hospodářství« (1850), který měl býti úryvkem většího soustavného díla, bohužel nevyšlého, a pozdějším spisem »Průmysl a postup výroby jeho v působení svém k blahobytu a k svobodě« (1860), překladem Drozova Politického hospodářství (1853),

ňuje Brámem »uskutečněné založení zvláštní sekce pro politickou ekonomii v právnickém spolku »Všehrdu«, jejíž členové při naskytujících se příležitostech na universitě podali důkazy intenzivní vědecké činnosti, zejm. Kaizl, pokračující již v svých státovědeckých studiích na vládní stipendium ve Štrasburce, Javůrek a Quis.

¹⁰ Referát Schierův prospěšně se liší věcností a přesností od Jonákova, o kterém se Bráf později vyslovoval sám s ironickou útrpností; jak Bráf sám později jako profesor pohlížel na referentskou svoji povinnost o pracích habilitačních, dokazují přesvědomitě jeho elaboráty, někdy to pravé vědecké monografie o habilitačním tematě, tak cenné, jako druhdy celý spis sám. Pozoruhodno je, jaká se dle tehdejší staré habilitační normy z 19. prosince 1848 č. 8175 přikládala váha programu zamýšlených přednášek docentových — kritika jeho zabírá u Schiera mnohem více místa, než referát o habilitačním spise samém.

prvým to českými soustavným spísem o celém oboru politické ekonomie dle tehdejšího jejího rozsahu — habilitaci Riegrovu pro politickou ekonomii zamezily tehdy poměry politické — již před tím vydal dr. Frant. Brauner spisek »O robotě a vykoupení se z roboty« (1848), od polou let padesátých František Šimáček, kryje se pseudonymem Vojtěch Bělák, v svých časopisech Poslu z Prahy a Průmyslníku vybízel k podnikavosti a sdružování, k zakládání spolků potravních, výrobních, řemeslnických, rolnických a zejm. záložen, k návštěvě škol odborných a pokračovacích atd., současně starší jeho druh MUDr. František Cyril Kampelík s buditelským nadšením a mlhavou všeslovanskou tendencí šířil v národě zásady správného hospodaření, přičinlivosti a solidarity, r. 1869 vydává František Ladislav Chleborád, tehdy třicetiletý, řítilci se však téměř již v krátké, přímo meteorové své životní dráze v Čechách s vrcholem oslav a zbožňování massami v propast zapomenutí a pronásledování, svojí »Soustavu národního hospodářství politického«, podniká marný pokus habilitace a píše brožury i články z oboru sdružování a pojišťování, dělnické otázky i politiky, r. 1871 Jonák v Matici Lidu vydává dle Rapeta populární spisek Základové hospodářství a r. 1869 (po druhé 1876) Karel F. Procházka dle Komerse stručně Základy národního hospodářství i statistiky, r. 1874 Max Wellner v »Národním hospodářství« formou často drastickou bystře kritísuje naše hospodářské poměry, a ještě roku 1884 hlásí se po létech znovu Chleborád vážným spísem Boj o majetek, hlásaje potřebu, aby budoucí řád společenský chránil slabého jedince proti fysické přesile jiných.

Celkem byla to však literatura neznačná, bez pravé výše vědecké a sloužící většinou praktickému povzbuzování a národohospodářskému vzdělávání lidu. Obrat nastal teprve vstupem Bráfovým na universitní katedru a do literatury.

V době Bráfových studií státovědeckých nebyla politická ekonomie na pražské universitě příliš šťastně zastoupena. Po Josefu Ignáci Butschkovi (1745—1821) a Václavu Gustavu Koptzovi (1781 až 1857), z nichž každý zastával stolicí politických věd na pražské universitě plných 40 let (Butschek od r. 1766 do 1807 a Kopetz od r. 1807 do 1849),¹¹ byl r. 1849 za mimořádného profesora statistiky a národního hospodářství na pražskou universitu povolán dr. Eberhard Jonák — Čech, narozený dne 12. dubna 1820 v Křinci v Čechách, absolvent university pražské a vídeňské, dříve praktikant u dvorní prokuratury ve Vidni, již r. 1846 suplent na vídeňské universitě a asistent na rytířské akademii tereziánské, r. 1847 habilitován jako soukromý docent na vídeňské polytechnice a téhož roku povolán za spolupujícího profesora na universitu krakovskou¹² — který byl vlastně habilitován pro statistiku a svou knihou o theorii statistiky,¹³ věnovanou L. Steinovi, si získal literární jméno.¹⁴ Jako profesor netěšil

¹¹ Srv. Bráf, Politické vědy v Čechách na sklonku věku osmnáctého a v první polovici devatenáctého. Přednáška ve výročním slavnostním shromáždění České akademie dne 9. prosince 1906, zvl. otisk z Almanachu České akademie roč. XVII.

¹² Osobní data z vlastnoruční »Osobní tabulky« Jonákovy v archivu c. k. české vys. školy technické a z tištěných životopisů v encyklopediích. Do Prahy byl prý Jonák povolán odměnou za věrné služby prokazané ministru Rechbergovi v tiskovém bureau vládním, kde seděl s pruským šlechticem Wirth v. Harringem a Karlem Arnetem. Jonák, »kalibánská figura s odstávajícíma ušima, krátce přistřiženým vousem a klátivou chůzí«, zasedal prý též jako vládě věrný deputovaný v centru říšského sněmu vídeňského (srv. Der liberale Aufschwung u. Graf Beust, v. Friedrich Schütz v N. Fr. Presse ze 16. června 1908).

¹³ Theorie der Statistik in Grundzügen, Vídeň 1856.

¹⁴ Lippert (v Handwb. der Staatsw., 2. vyd., IV. sv., str. 1378, mluví o duchapných vědeckých vývodech Jonákových, které »daleko přesahují líčení Schlözerovo«, vysokou vědeckost Jonákovy knihy, pro kterou prý se (dle Wappaa) nehodí za uvedení ve studium statistiky, uznávali i Wappaus a Mohl, třeba že se s jeho pojetím nesrovnávali. Jonák redigoval také rakouskou »zprávu o všeobecné agrikulturní a průmyslové výstavě v Paříži 1855«, byl vědeckým spolupracovníkem Ústředního výboru pro statistiku polního a lesního hospodářství v království Českém, od něho pocházel přijatý všeobecný plán statistiky hospodářství polního a lesního, která měla podati co možná jasný a úplný obraz o všelikých poměrech pro zemědělství v Čechách důležitých (také o obyvatelstvu, komunikacích, obchodu,

se však, pokud souditi lze, valně oblíbě na universitě ani na technice, kde rovněž od r. 1864-5 přednášel jakožto prozatímní profesor politické hospodářství a průmyslovou statistiku (pět resp. tři hodiny týdně.)¹⁵ Mladší profesor téhož předmětu Dr. Karel Richter, spíše dramatický a jiný básník než vědec, k tomu poměrně záhy zemřelý, líboval si více v řečnické skvělosti než v přesném výkladu pojmovém.

Hledal tedy Bráf poučení jinde na svůj vrub. Ale ani pro samostatné hledání cest neposkytovaly literárně-historické výklady tehdejších přednášek vodítka: kromě Lista a »romantiků« dotýkaly se přednášky jen zcela povrchně t. zv. školy historické, Rodbertus, Lassalle, Marx nebyli v nich ani jmenováni, tím méně došel v nich pozornosti tehdy právě nastalý rozchod německých katedrových socialistů od pravověrných vyznavačů nauky liberální. Prošel tudíž Bráf dlouholetými krisemi, nežli se utvrdil v základních názorech na svůj předmět. Postup svého vědeckého vývoje vyličil Bráf sám jakožto své »blouzení vědecké« v úvodní kapitole svých »Listů o studium národohospodářském« (Praha 1899), objasňující zároveň i tehdejší poměry studia universitního, a pochod ten obrází se ovšem i v jeho činnosti literární.

Nejprve zaujat byl všecek J. St. Millem, myslil národohospodářsky a díval se na svět jeho očima, pro jednostrannosti jeho nenacházeje plného korektivu ani v Schäffleovi, ani v Roscherovi. Proto také první jeho práce, habilitační spis »Papiergeldentwertung und Agio«, psaný pod silným vlivem abstraktní Kniesovy knihy »Geld und Kredit«, jest prací rovněž rozhodně abstraktní, v níž statistická sestavení byla jen doklady spekulativních vývodů, že vznik a kolísání ažia závisí spíše na nabídce a poptávce po drahokovu, nežli na poměrech úvěrních, ač právě zde a právě pro Rakousko bylo na snadě použití metody historické. Nedůvěřuje úsudku posuzovatelů, Bráf spis tento nevydal, uveřejniv z něho jen populárně zpracovaný výtah v »Poslu z Prahy« r. 1878.

Teprve Kniesova další kniha »Politische Ökonomie vom geschichtlichen Standpunkte« spolu se Schäffleovým »Kapitalismus und Sozialismus« zvuklala jej docela, a další, hlavní spis jeho, který jméno Bráfovo učinil známým i v literatuře zahraniční, vznikl již pod přímým vlivem historické školy. Jsou to znamenité »Studien über nordböhmsche Arbeiterverhältnisse« z r. 1881, v nichž na podkladě delšího pobytu v sídlech hornictví a průmyslu severočeského a osobního styku s dílovedoucími a dělníky i úředních statistických dat vyličuje Bráf historicky, popisně a statisticky výrobní a především dělnické poměry v uhelných obvodech rudohorském a kladensko-buštěhradském, v severočeském průmyslu porcelánovém, sklářském a textilním.

Bráf dochází zde k důsledkům, že, jako pracovní a dělnické poměry při každém jednotlivém podniku nabývají osobními a lokálními zvláštnostmi rázu více méně osobitého, tak a tím větší měrou i každé jednotlivé výrobní odvětví má svou individuální otázku dělnickou, jsoucí výsledkem jeho zvláštního chodu vývojového, jeho organizačních poměrů atd., a že i zjevy, které jako podstatně stejnorodé pozorovati lze v nejrůznějších odvětvích výrobních, nabývají v každém jednotlivém oso-

uvěru, pojišťovnách, spolcích, výstavách, časopisech]. Jonák byl také od r. 1857 do 1868 neplaceným představeným statistické kanceláře a pod jeho vedením počato s vydáváním velikolepého díla »Tafeln zur Statistik der Land- und Forstwirtschaft des Königreiches Böhmen« (13 dílů dle tehdejších třinácti krajů, poslední r. 1881; k českému vydání nedošlo pro nedostatek peněz i předplatitelů); střízlivěji než oficielní líčení vývoje zemské statistiky v Čechách vyjadřuje se o Jonákově praktické činnosti statistické sám Bráf v »Památniku České akademie« 1898, Vědy právní a státní, str. 61.

¹⁵ Při rozdělení zemského polytechnického ústavu v Praze, dotud jednotného, dle sněmovního usnesení (za české abstinence) z 24. září 1868 v techniku českou a německou Jonák rozhodl se pro polytechnický ústav český, uváděje později (1874), »že to byly dílem urážlivé a nikterak chvályhodné důvody«, které ho přiměly »německé oddělení bez rozmýšlení opustiti a do českého vstoupiti«, měl však po rozdělení utrakvistického ústavu opět dle všeho rozpory s profesorským sborem techniky české a bezvýsledně se domáhal definitivního propůjčení stolice národohospodářské na technice (srv. můj článek v Obz. nár.-hosp. 1911, str. 257 a násl.).

bitého zbarvení, konkrétními jeho poměry podmíněného. Poněvadž pak znalosti zvláštních poměrů a vývoji uvnitř každé jednotlivé dělnické skupiny se nedostává, leží v tom podstatná překážka pro wszelké praktické snahy reformní.

Proto Bráf požadoval orgány, které by postavení dělníkovo v práci i mimo práci učinily předmětem ustavičného pozorování, které by odkrývaly nešvary jím zaviněné i nezaviněné a pátraly po jejich příčinách, které by měly pozorný zrak pro jeho potřeby a snahy, orgány nové, které by při dostatečné záruce nestrannosti byly pověřeny úkolem, vše to zjišťovati, co se týká hmotného a sociálního postavení dělnictva, a o tom podávati občasně zprávy. Pro tyto úkoly navrhuje zřízení pracovních úřadů ve formě tehdy Schönbergem doporučené; zavedení továrních inspektorů, tehdy právě přetržované, bylo by prý sic nesporně velikým pokrokem, avšak sotva by dostačovalo úkolům, jež Bráf přikládá svým úřadům pracovním. Zříditi orgán, který by krok za krokem sledoval vývoj a utváření se pracovních poměrů v jednotlivých odvětvích výrobních, individuální dělnické otázky jednotlivých skupin výrobních, bylo by přímo již kusem sociální reformy samé. A nutí k tomu vždy naléhavější praktická potřeba. Neboť »my stojíme teprve na počátku našeho hnutí dělnického. Leccos, co těžká ruka krise (po roce 1873) v prvním zárodku a vzrůstu zdržela, rozvílo se se zlepšenými poněry k novému životu, nové zjevy, nové zápletky stojí před námi v tomto oboru«.

Avšak Bráf nebyl nevnímavým pro skrovné theoretické úspěchy školy historické, právě tak jako dříve pro jednostrannost a kusost starší nauky individualistické, a teprve Mengrovy proslulé »Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaften« a celý methodový spor jimi vzbuzený přinesly mu jisté vyjasnění a ustálené přesvědčení. Právil: »Doba tohoto mého hledání a blouzení, častých zklamání a dočasného úplného poklesnutí sebedůvěry zahrnuje více než 10 let mého života.« Není snadnou cestou za vědeckou pravdou a pochybností neshledává jen ten, kdo vůbec do tajů vědy nepronikl.

Nicméně ze školy historické podržel Bráf i ve svých pracích theoretických pečlivě přihlížení k historickému vývoji a k daným poměrům, zejména pokud jsou zjistitelné statisticky, i konečně k ethickým hlediskům při problémech hospodářsko- a sociálně-politických.

Na základě své historicko-popisné monografie o dělnických poměrech severočeských byl Bráf k návrhu profesorského sboru ještě na společné německé universitě v Praze Nejv. rozhodnutím ze dne 4. ledna 1882 jmenován mimořádným profesorem národního hospodářství »s českou řečí přednášecí« s platem 1200 zl. a systemisovaným aktivním přídavkem a přešel v té vlastnosti při jazykovém rozdělení pražské university téhož roku provedeném na universitu českou.

Hned po svém jmenování odevzdal Bráf své přednáškové hodiny o obchodní statistice a národním hospodářství na československé obchodní akademii a potom i své přednášky na české vysoké škole technické v Praze svému mladšímu soudruhu a tehdejšímu příteli Dru Josefu Kaizlovi.

Ředitel československé obchodní akademie Emanuel Tenner Bráfovi při jeho odchodu z akademie koncem prvního semestru 1881-2 ve výroční zprávě vyslovil uznání, že působil příkladně, posluchačům jsa profesorem výtečným, profesorům pak kolegou ctěným a milým.

Také profesorský sbor české techniky, když Bráf dne 14. dubna 1882 resignoval »na dosavadní milé působení svoje na c. k. vysoké škole technické«, vzdav Bráfovi dík »za blahodárné působení« v úřadě »s nevšední horlivostí a s výsledky na prospěch posluchačstva a k povznesení ústavu« zastávaném, vzal jeho resignaci s politováním na vědomí. Po odbytém zkušebním tříletí jako mimořádný profesor české fakulty právnické byl Bráf na základě jednomyslného usnesení profesorského sboru z 20. dubna 1885 v učitelském úřadě definitivně potvrzen. Po pěti letech byl pak Bráf k jednohlasnému návrhu profesorského sboru ze dne 10. května 1890 (členy příslušné komise byli Randa, Talíř a referent Pražák) Nejv. rozhodnutím ze dne 13. září 1890 jmenován řádným profesorem politické ekonomie na české universitě v Praze s platem 2000 zl. a s aktivním přídavkem ročních 480 zl.

Jako prvním českým docentem byl tedy Bráf i prvním českým profesorem politické ekonomie na obnovené české universitě Karlově-Ferdinandově v Praze. Nové české universitě sotva bylo lze

učiniti volbu šťastnější. Bráf byl učitelem přímo ideálním a jeho učitelké působení patří k nejkvělejšímu stránkám posavadní historie české university. Od svého jmenování profesorem přednášel Bráf celkem po více než čtvrtstoletí každoročně svůj naukový obor v celém jeho rozsahu, 10 hodin týdně v semestru zimním, 5 hodin týdně v letním (kromě dvouhodinových cvičení seminárních), dvakrát více než profesori téhož oboru na jiných vysokých školách. Za dlouhého poslancování Kaizlova byl Bráf pro českou fakultu právnickou jediným vykladačem svého vědeckého oboru, snad jediný to případ na všech universitách kulturního světa. Břímě této přednáškové a spojené s tím zkušební povinnosti Bráfovy ocenil pouze ten, kdo uvědomí si, jak právě politická ekonomie, víc než leckterá jiná věda, tak mladá a dosud nevyrovnaná, plná varu a kvasu, vyžaduje denního neustálého stopování nejen knižních publikací, jejichž kvantum roste již od let 1870tých do rozměrů přímo závratných, nýbrž i nesčetných téměř již revuí a týdeníků odborných i konečně denního tisku o pohybu směnečných kursů a valut, o těžbě drahokovů, o vývozu a dovozu, o měně obyvatelstva, o technických vynálezech, o sociálních hnutích atd. Jsou vědecké obory již ustálenější, kde se za rok nevyskytne tolik a tak pozoruhodných publikací, co v politické ekonomii, hledíme-li k národohospodářské vědě anglické i francouzské nebo i americké a ruské, za měsíc či týden.

Při tom není mnoho profesorů, kdož by byli právě na učitelkou působnost kladli takovou váhu jako právě Bráf. Přednášky a přípravu k nim nepokládal snad jen za přítěž, za nemilé přerušování prázdnin — byť i prázdnin, používaných k činnostem vědecké a literární — nýbrž za nejdůležitější poslání učitele vysokoškolského. Sám jsa učitelem netinavým, s duší a tělem svému učitelkému úřadu oddaným, ve zlém vykládal těm, kdož opouštějí katedru k vůli tribuně poslanecké; sám nikdy se neucházel o říšský mandát, aby se neodcizil vlastnímu povolání svému, a když v roce 1909 nemohl na konec odmítnouti povolání do ministerstva, nerad se loučil se svými posluchači a po své demisi přijal čestné vyzvání sboru profesorského, aby se opět ujal svého učitelkého úřadu jakožto čestný profesor právnické fakulty.

Bráf byl také učitelem na výsost nadaným, který abstraktní a druhdy velmi nesnadnou látku dovedl podatí jasně a přesvědčivě, výklady své opíráv o hluboké vědění filosofické a kořeniv duchaplnými poznámkami o současném životě hospodářském a politickém i o nových publikacích vědeckých z oboru národohospodářského.

Ač byl rozeným výborným řečníkem jako málokterý z profesorů, připravoval se přece bedlivě na každou přednášku, a jeho výklady při vši živosti a barvitosti přednesu byly vždy ucelené a přímo architektonicky vybudované, aniž kdy forma byla na úkor přesnosti a výstižnosti; mnohé jeho barvitě obrazy a plastické příměry posluchačům navždy utkvěly v mysli stejně jako sympatický hlas, jiskrné oči, výmluvná gesta a dramatické postoje. Při tom Bráf svým naskrze objektivním posuzováním přerůzných názorů a směrů národohospodářských vychovával a přímo donucoval posluchače k vlastnímu úsudku a přemýšlení.

Prošed sám vlastním nesnadným a bolestným počátečním tápáním, Bráf ve svých přednáškách ctíl každé upřímné a vědecky odůvodněné přesvědčení, vzdáváje uznání vědecké hloubky i socialismu Marxovu a Engelsovu; přímo pak nenáviděl, když hlasatelům toho onoho směru národohospodářského byly nevěcně podkládány motivy zisťné, prospěchářské. Ačkoliv sám byl dalek liberalismu — prohlásil jej jako absolutní princip za odbytý a již jen historií náležející — přece v znamenitém článku »Boj proti liberalismu« obrátil se »otevřenou polemikou« proti některým domácím jeho odpůrcům, protože prý naprosto nemohl souhlasit se způsobem, jakým se u nás nyní namnoze bojuje proti liberalismu jako nauce nějaké chytrácky jen k tomu vymyšlené, aby sloužila zisku kapitalistův a vůbec byla podnoží prospěchářskému pachtění lidí hospodářsky silných, aby podpírajíc jejich převahu, zastírala rouškou zásad bezcítěné tužby vykořisťovací. »Podkládajíc liberalismu nemravné základy a kapitalistické účely kořistivé, krivíme samým tvůrcům liberalismu«. A mělo prý by každému býti jasno, že »své věci nepomáhá, kdo cizí ubližuje,« jak se toho nejčastěji dopouštějí ti, kteří se obracivají přímo agitačně k širokým vrstvám lidovým. »Takových bylo a jest též u nás hejno.

Často se věru zdá, že svědomí hlasatelův rozličných nauk stává se tím širším, čím širší jsou kruhy, na něž se obracejí.« Aní atheism nebo t. zv. filosofický materialismus nelze liberalismu prostě podkládati. Bráf upozorňoval, kterak by právě liberální živlové naši měli horlivě pěstovati svépomocné snahy v rolnictvu, živnostnictvu i dělnictvu, ježto tyto snahy právě v liberalismu kotví, a jak silné mravní momenty tkví v myšlence samoodpovědnosti individua za hospodářský zdar či nezdar naproti dnešnímu přepjatému spoléhání na veřejnou pomoc, na zákon a správu veřejnou, které budí tisíc nadějí lichých, nesplnitelných a přinášejí přival nevyhnutelných zklamání.

Zvláště vyhledávána bývala Bráfova seminární cvičení, která tvoří převýznamnou součást jeho učitelské činnosti. Konala se, dokud nebylo vhodných seminárních místností, v samém bytě Bráfově, kde při neúplnosti knihovny universitní a ještě větších nedostatcích seminární knihovny byla bohatá knihovna Bráfova každému k použití přístupna. Bráf jako ředitel semináře ponechával každému účastníku při výběru temat zpravidla všemožnou volnost, hledě jen, aby přehorliví žáci nevybírali si temat příliš obsáhlých, naznačoval metodu, opatroval literaturu, sledoval postup práce, radil a poučoval, připojoval své glossy a zkušenosti. Z těchto seminárních cvičení vyšla řada pozdějších literárních našich pracovníků národohospodářských.

Také po skončení studií Bráf nezapomínal na své vynikající žáky, pečuje, aby mohli své vzdělání prohloubiti studiem na vysokých školách zahraničních, a opatřuje jim po případě i postavení, jejich náklonnostem a vlohám přiměřená.

Také přčetné populární přednášky konal Bráf o českých otázkách hospodářsko-politických i o problémech theoretických; tak v cyklu přednášek v České společnosti národohospodářské v Praze 1898, v Dělnické Akademii v zimě 1899, v Brně 1900, v Českém klubu, v Ženském výrobním spolku, na kursech pro vzdělání úřednictva peněžních ústavů, v universitních extensích, na sjezdech učitelských a kněžských, v řemeslnických a průmyslových spolcích a pod. — všude s takovou promyšleností látky a takovou pohotovostí formy, že jemu samému stačilo několik hesel na papír vržených a že stenografované přednášky mohly pak býti vytištěny bez značnějších oprav a znamenaly vždy ideové obohacení o svém předměť. Jeho vědecké a historické přednášky v České Akademii, v Jednotě k povzbuzení průmyslu a j. jsou pak přímo kabinetními ukázkami vědecké hloubky a formální skvělosti.

Avšak činnost Bráfova záhy byla vedle universitní katedry a vědeckého badání obrácena též v jiné dráhy, politické a prakticko-hospodářské. Mužové vědecko-národohospodářsky u nás činní stojí před těžkým rozporem: buď vzdalovati se všeho aktivního zájmu a vsahování v naše poměry a potřeby hospodářské a věnovati se výhradně národohospodářské spekulaci, aby svojí hřívnou v závodění s ostatní teorií středoevropskou a západoevropskou přispěli k pokroku nauky národohospodářské a k vyhledání jejímu z nejasností a pochyb i co do samých základních otázek jejich — anebo vykročíti z vědeckého zátiší v arénu zápasů hospodářskopolitických a národohospodářských, a ne-li se činně přímo účastniti života politického a oplodňovati jej odbornou znalostí problémů národohospodářských, tedy alespoň v hospodářských poradních sborech a pod. institucích stopovati a vystihovati naše české praktické potřeby národohospodářské a zakročovati podnětem, povzbuzením nebo i varováním všude tam, kde toho žádá hospodářský prospěch národa.

Vlastně čeští národohospodáři nemají ani této volby: bylo jich dosud málo a potřeby národa jsou tak rozmanité a naléhavé, že národní život hospodářský volá a donucuje je k součinnosti, strhuje od ryzí theorie k politice národohospodářské, a tak vysvětliti dlužno, že všichni více než ryzími theoretiky jsou theoretickými politiky národohospodářskými, ten v politice agrární, onen v živnostenské, jiný v bankovní, obchodní a dopravní atd., i že všichni více než u jiných větších národů zabírání a vyčerpávání jsou veřejnou působností mimovědeckou a mimoučitelskou.

Mám za to, že není to na úkor zájmům národa, a bude jednou vděčným úkolem historie, zjišťiti, jakou měrou na onom obrovském hospodářském povznesu českého národa v posledním půlstoletí i na zvýšení úrovně hospodářského myšlení u nás měli zásluhu vedle vynikajících mužů hospodářské praxe i národohospodářští theoretikové.

Nutková potřeba theoretických znalců národohospodářských při opětném vzpružení českého života politického vstupem českých poslanců do rady říšské (1879) i dosažením většiny na zemském sněmu (1883) přivedla Bráfa i Kaizla velmi časně k činnosti politické — zrovna jakoby se bylo čekalo, až dosáhnou věku k volitelnosti opravňujícího. Kdežto však Kaizl od počátku směřoval k uplatnění se na radě říšské, daleko méně oceňuje působnost na domácí půdě české, leč ovšem, pokud i tato sloužila za průpravu a podklad říšské politiky vídeňské, Bráf záhy byl uveden v nesčetnou téměř řadu významných hospodářských i politických funkcí a akcí domácích. Styky s konservativní českou šlechtou již od dob studentských i důvěrné přátelské styky s drem Riegreem i s ostatními vůdčími osobnostmi strany staročeské hned z prvních let učitelské jeho činnosti přivedly jej k práci politické; r. 1883 zvolen, ve věku 32 let, zemským poslancem za venkovské obce okresu žambereckého a ústeckého, při nových volbách r. 1889 poslancem nesvěřenského velkostatku, vyniknův za své činnosti sněmovní návrhy na opravu domovského práva, na zřízení zemské statistické kanceláře, na organizační donucovacích pracoven, referátem o reformě cukerní daně a j. R. 1887 po odchodu Němců z českého sněmu byl zvolen přisedícím zemského výboru, kde mu byly nejdříve přiděleny ústavy humanitní, později pak referáty zemědělský, Zemské banky, České Akademie, jubil. pojišťovacího fondu pro lidové pojištění starobní a invalidní a kde byly dalšími jeho pracemi nová organizace dodávek pro zemské ústavy, zákon o veřejných nemocnicích atd.

Hned po zahájení organizačního ústředí našich občanských záložen Schultze-Delitzschovských v r. 1884 zasedl v ústředním výboru se Stupeckým jako předsedou i druh a přítel jeho Bráf jako jednatel, který hned v ustavující valné hromadě podal a odůvodnil návrh na zřízení statistické kanceláře záloženské a vydávání vlastní záloženské statistiky a zastával namáhavý a mnoho času vyžadující úřad jednatelský v době, kdy příjmy Jednoty nestačily na zřízení stálé vlastní kanceláře, obětavě a nezištně až do r. 1888 a setrval v ústředním výboru Jednoty založen až do roku 1894.

R. 1889 byl jako jeden z prvních šesti členů vládou jmenovaných povolán do představenstva úrazové pojišťovny dělnické pro král. České a účasten jejích prvních prací zařizovacích, setrvav v této funkci až do r. 1903. Roku 1892 a později opětovně byl Bráf zvolen členem ředitelství Hypoteční banky království Českého, kde dal podnět k některým změnám stanov, usnadňujícím zápůjčky, a k živější agitaci ve prospěch konversí, aby bankovní úvěr hypoteční byl co možná zlevněn a zpopularisován.¹⁶ Roku 1891 spatřujeme jej ve výboru zemské jubilejní výstavy v Praze a v redakci díla »Sto let práce«, po svém vystoupení ze zemského výboru byl opětně povolán za člena českého odboru zemědělské rady pro král. České, odkud po několika letech vystoupil. R. 1898 byl vládou povolán za člena zemědělského oddělení státní Rady průmyslové a rolnické ve Vídni, kde měl zejména referáty o závazných společenstvech rolnických, o reformě statistiky csevu a sklízni a o dosazení znaleckých orgánů zemědělských při úřadech politických. Seznav jako učitel a později od r. 1886 jako člen správního výboru a předseda kuratoria československé obchodní akademie poměry českého školství obchodního, přijal r. 1900 úřad vládního inspektora českých vyšších škol obchodních, pečuje v této funkci, aby obchodní akademie a jejich učební osnovy byly reformovány i aby nauky národohospodářské došly na nich žádoucí platností, a pronikavě účastnil se též zřízení zvláštního oddělení pro vzdělání učitelů obchodních nauk na vysokých školách technických. Sestaviv na základě anketních porad při zemském výboru, jejichž návrhy jako přisedící zemského výboru v prosinci 1887 sněmu předložil, stanovy Zemské banky království Českého, řídil přípravné práce k ustavení ředitelství a k zahájení činnosti

¹⁶ Srv. Vznik a vývoj Hypoteční banky král. Českého, k padesátému výročí bankovní činnosti sepsal dr. Bedřich Ženíšek, tajemník Hypoteční banky, Praha 1915, zejm. str. 88 a násl., str. 147 a násl. (zde uvedeny i publikace Bráfem ve vlastním jeho seznamu opomenuté: čl. Nepropasme zase vhodnou chvíli v č. 12. Zemědělských Listů ze dne 8. března 1892; Hypoteční břemena lze zmenšiti; Železo sluší kouti, dokud je žhavé, a brožuru původně bez titulu vytištěnou u dra. Edv. Grégra v Praze 1896 [též německy] a v 2. vyd. 1898 u Šimáčka, pod názvem Hypoteční banka král. Českého [Bráf-Ludwig], Výtah ze stanov bankovních).

banky a působil pak krátce jako první její komisař, i jednalo se o to, aby byl jmenován jejím prvním vrchním ředitelem. Od založení Zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa byl předsedou jeho ředitelství, po smrti Riegrově stal se nástupcem jeho ve správní radě První vzájemné pojišťovny v Praze, po pádu Svatováclavské záložny stal se předsedou záložny Důvěry k tomu zřízené, aby převzala aktiva padlé záložny. Byl dále činným v zemské statistické komisi města Prahy a předměstí, pečlivým a prospěchu spisovatelstva horlivě dbalým starostou »Svatobora«, od r. 1906 členem panské sněmovny, kde byl referentem o pojišťování soukromých úředníků, ideovým zakladatelem, prvním vicepresidentem a po smrti Hlávkově (1908) presidentem Národohospodářského ústavu při České akademii, v studijních letech 1906-7 a 1907-8 konečně s Ottem a Gollem z university české a třemi profesory pražské university německé účasten vyučování nynějšího císaře Karla na hradě pražském, vykládaje budoucímu dědici trůnu o národním hospodářství spolu s vycházkami do pražských bank a závodů průmyslových.

Za svého působení profesorského byl dvakrát děkanem právnické fakulty, volbu za rektora university r. 1908 však nepřijal, odůvodniv to v listě v časopisech uveřejněném zejména tím, že tytéž strany v českém studentstvu, které v r. 1905 zosnovaly hlučné výstupy proti profesorovi Bohuši Riegrovi, když se prohlásil proti všeobecnému rovnému právu volebnímu, vzaly si z útoků, které se vedly proti agitačním brožurám inšpruckého profesora Wahrunda, podnět k násilnému vymáhání universitní stávkou na obranu svobody projevu. Roku 1891 zvolen mimořádným, r. 1903 řádným členem České Akademie, r. 1901 dopisujícím členem c. k. ústřední komise statistické, r. 1902 členem Mezinárodního ústavu sociologického (Institut international de sociologie) v Paříži, r. 1907 členem Mezinárodního ústavu statistického. Roku 1898 obdržel řád železné koruny III. tř., r. 1908 rytířský kříž řádu Leopoldova.

Jeho ve svém celku obrovská, mnohostranná a ne pouze formální praktická působnost veřejná, spolu se vzorným vykonáváním povinností učitelských i s činností politickou, zejména na obratu let devadesátých vyčerpávající a rozčilující, měla za následek, že Bráf, ačkoliv mezi národohospodáři českými nebylo člověka, který by byl měl větší spekulativní nadání, hlubší průpravu filosofickou i osobní náklonnost k badání theoretickému, zejména k problémům methodologickým a noetickým v oboru věd společenských, přece nesoustředil a nemohl soustřediti se na velké dílo theoretické, že přes bedlivě připravované a doplňované přednáškové litografie nevydal za své dlouhodobé učitelské činnosti ani vlastních učebnic svých předmětů — přílišná jeho autokritika zabránila mu vydati i nejdokonaleji a nejdříve propracovanou finanční vědu, s níž ho pak předstihl Kaizl svojí knihou narychlo, téměř v jediném vrhu, arci duchaplně, načrtnutou — a že po prvním a vlastně jediném jeho větším díle vědeckém, napsaném ve věku 30 let, studii o dělnických poměrech severočeských, téměř veškeré jeho odborné práce jsou rázu příležitostného, vyvolány aktuálními potřebami doby a souvisejí s jeho praktickou činností hospodářsko-politickou. V přerozsáhlé jeho činnosti vědecké a literární¹⁷ práce ryze theoretické jím vydané jsou nečetné, na prvním místě proslulé Listy o stu-

¹⁷ V pozůstalosti Bráfově nalezl jsem tento chronologicky seřazený seznam Bráfových prací do roku 1910 (opis staršího konceptu; práce zde v tisku ležatým písmem vysázené jsou v seznamu podtrženy nebo po straně červeně vyznačeny).

Pod vlastním jménem uveřejněné práce:

O vědeckých spolcích odborných. V »Kalend. česk. stud.« na r. 1874 (po druhé otištěno v kal. tom 1877-78).

Ze statistiky záloženské. Bergrův kap. kalendář zálož. na 1884.

Poměr banky rak.-uherské k záložnám. Bergrův Zálož. ročník na 1886.

Banka rak.-uherská a záložny. Tamtéž na rok 1887.

O skladištích veřejných. (Výr. zpráva Českoslov. obch. akademie 1876.) 27 str.

O poskytování státních subvencí drahám železným. (Tamže 1877.) 14 str.

Ažio. (Posel z Prahy 1878, č. 212, 215, 217, 222 a 225. — Výtah z habil. spisu.)

dium národohospodářském (1897), v nichž vytyčuje cestu, jakou se při studiu národohospodářském dlužno bráti, vykládá rozdíl věd theoretických a praktických, zdůrazňuje formální povahu pouček národohospodářských atd., přednáška v České Akademii o politických vědách v Čechách na sklonku 18. a v první polovici 19. věku (1900), jakož i pojednání o vědě národohospodářské počátkem stol. 20. (1904), právě to perly literárně-historické, kratší stať Methodologické spisy národohospodářské (Atheneum 1888), jistou měrou bylo by lze čítati sem i spisky a články o nápravě měny, bankách a pod.

Bráf sám v posledních letech viděl tohoto nedostatek — ve své závěti 11. listopadu 1907 praví: »Práce moje literární byla dosti hojná, ale pohřichu, rozptýlena« — a chystal se k většímu theoretickému dílu »Úvod ve studium věd duchovních«, jež mělo býti chloubou jeho života, dílu, jak vidno z názvu i jak bylo zřejmo z nahodilých jeho poznámek v rozhovorech, přednáškách a seminářích, níkoliv ryze národohospodářskému, nýbrž spíše filsofickému, jako vůbec četba Bráfova v po-

Ochranné clo a obchodní smlouvy v Rakousku. (Osvěta 1879.) 29 str.

O reformě bratrských pokladen hornických. (Právník 1880.) 42 str.

Haftpflicht in Oesterreich (gemeinsch. mit Randa). Schriften des V. für Sozialpolitik, XIX. Band.

Panství obchodu. (Osvěta 1881.) 12 str.

Studium über nordböhmische Arbeiterverhältnisse. (Praha, Otto 1881.) 167 str.

Obec dělnická. (Lumír 1882, č. 11 a 12.)

Almužna a mzda. (Sbírka přednášek a rozprav 1883.) 32 str.

Dvě nutné opravy. (Praha 1884.) 71 str.

O statistice samosprávy. (Přednáška, Praha 1884.) 13 str.

Počátkové nauky o dani progressivné. (Právník 1884.) 17 str.

Oprava zákona o hosp. záložnách okresních. (Právník 1885.) 7 str.

Schulze-Delitzsch a záložny české. (Malá polit. bibl.)

Náprava měny. (Brno 1885.) 44 str.

Meliorační úvěr. (Praha 1890.) 133 str.

Über Meliorationscredit mit besonderer Rücksicht auf Oesterreich. (Zeitschrift f. Volkswirtschaft., Sozialpol. und Verwaltung 1892.) 22 str.

Články o dělnické otázce. Do Ottova Slov. nauč. napsal. (1893.)

Kterak upraviti meliorační úvěr na Moravě. (Českomor. nár. hosp. 1892, č. 1 a 2.)

O nápravě měny. (Osvěta 1893, č. 5, 6, 9.) 55 str.

Sociální politika států evropských. (Almanach Čes. Akademie 1895, str. 31.)

Dva staré návrhy na odklizení dluhů pozemkových. (České listy hosp. 1895.)

Rozhledy. (Doslov k dílu »Sto let práce« 1895; totéž něm.: Rückblick u. Umschau.)

Některé úvahy o úrokových poměrech v Čechách. (Obzor národohosp. 1896, č. 2—4.)

Kterak pokračuje myšlenka povinného pojišťování dělnického. (Přednášková knihovna 1896.) Str. 31.

L'état économique et social du peuple tchèque. (La Nation tchèque 1896.)

Břímě, které se dá zmenšit. (Praha 1896.)

Príspevky k dějinám zemědělského vyučování v Čechách. (Zeměd. listy 1896.)

Příbytečné poměry velkých měst se zvláštním zřetelem k Praze. (Též něm. překlad.)

Boj proti liberalismu. (Obzor národohosp. 1897.)

O novém buditelství kněžském. (Alétheia 1897.)

Listy o studium národohospodářském. (Alétheia 1897.)

Ještě kus studie o poměrech úrokových. (Obzor národohosp. 1897.)

O samosprávě anglické. (Sborník »Samospráva« 1898.)

O některých starších a novějších projektech rakouských v příčině samosprávy. (Tamže 1898.)

Statistika. (Refer. o české působnosti statist. v jubíl. Památn. České Akademie.)

zdějších letech jeho života byla daleko více filosofická než hospodářsko-theoretická. Bohužel let jeho klidu — po prvním a před druhým jeho ministerstvím — i jeho zdraví bylo příliš málo s tento úkol a v pozůstalosti jeho nenalezeno ani rozvrhu díla ani zpracovaných částí ani značnějších excerpt, toliko na několika lístcích heslovitě načrtnuté myšlenkové postupy přednášek v létě 1910 o příbuzném tematě konaných.

Daleko největší díl literární činnosti Bráfovy zabírají spisy a pojednání z oboru politiky národohospodářské. Lze tu naléztí přímý časový i věcný paralelismus mezi praktickou a theoreticko-politickou činností Bráfovou: Kamkoliv byl Bráf povolán spolupůsobit — na sněmu, v zemském výboru, v Hypoteční bance, dělnické úrazovně, statistických komisích atd. — všude jednak hleděl si zjednatí speciální historickou i theoretickou přípravu pro své poslání praktické, jednak byla kritickému a badavému jeho duchu působnost jeho v přerozmanitých těchto funkcích a sborech, seznání skutečných poměrů a závad hospodářských i sociálních i styk s osobnostmi nejrůznějších tříd stále živým podnětem k vědeckým analysím a reformním návrhům.

Der landwirtschaftliche Hypothekarcredit in Oesterreich während der letzten 50 Jahre. 1899. 96 str.

Jak vznikla Česká Akademie? Osvěta 1901.

Referat über die Organisation der landw. Interessenvertretung. (Mittheilungen über die Verhandlungen der Section f. Land- u. Forstw. des Industrie- u. Landwirtschaftsrathes I. u. II. Tagung. [Wien 1900.]) Str. 79.

Referat über die Bestellung landw. Sachverständ. bei den polit. Behörden. (ibidem III. Tagung.)

Nynější stav otázky o závazných společenstvech rolnických. (Obzor národohosp. 1900.)

Idey a skutečnosti v samosprávě. (Věstník samospráv. a národohosp. 1901, č. 3—6, a zvl. otisk.)

Slovník naučný (kromě článků o děln. otázce): Agrární zákonodárství. Blahobyť. Bydliště podporná. Číslo. Dědické právo (s hled. sociálnho). Fysiokratism. Chudinství veřejné. Individualismus. Internacionála. Jedinodaň. Kolektivismus. Kommunismus. Kurs. Lombardní zápůjčky. Loterie. Loterní zápůjčky. Měna. Penize. Peníze papírové. Přesouvání daní. J. B. Say. A. Smith. Transportní daň. Utilitarism. Úvěr. Výroba.

Mischler-Ulbrich, Oesterr. Staatswörterbuch: Bank öst.-ung. (2. vyd.), Banken (2. vyd.), Begründung der Eisenbahnen (2. vyd.), Eisenbahnen, geschichtl. u. statist. (2. vyd.), Eisenbahnsubventionen (2. vyd.), Handelsverträge (2. vyd.), Land- u. forstwirtschaft. Unterricht. (2. vyd.) Meliorationscredit. Schuldenconvertierungen. (Jen v 1. vydání.)

Textilní Obzor: Článek o textilním průmyslu, z něhož jest otisk v Technickém kalendáři.

Alétheia, ročn. II. a násl. Každoměsíční polit. úvodník. V ročn. 1903, číslo březn.: Ti, kdož neumírají.

Josef Kaizl. Osvěta 1901.

Matouš Talíř, Osvěta 1902, Almanach Čes. Akademie na r. 1902 (nekrolog).

Plány selského vybavení dluhového v Rak. Sborník věd pr. a stát. I. (Dodatek II.)

Hospod. nár. a hospod. světové. (Tamže II.)

Závazná společenstva rolnická. (Zeměd. listy VII. roč., č. 2.)

Ideje a skutečnosti celnopolitické. (Hl. Nár. 1901. — Přednáška v č. klubu.)

Listy politického kacíře. Hl. Nár. 1902 a zvl. otisk.

O studiu věd sociálních. (Otisk z Alétheiy 1902 — řeč Velehradská.)

Národohosp. vývoj český a Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách. (Národ. Obzor 1903.)

Karel Mattuš. Osvěta 1906, I., str. 491. (Též v Hl. Nár., jinak, a v Právn.)

Základní zákon zemědělství a družstevní svépomoc. (Řeč na I. sjezdu svépom. společ. hosp. v král. Českém 1906, něm. překlad v Deutsche Genossenschaftspress 1906.)

Sociální vědy a kněz. (Otisk z Věstn. katol. duch. 1906 — řeč v Budějovicích 7. srpna 1906.)

O soc. úloze kněžstva. (Řeč na sjezdu kleriků v Kolíně 1905. — Věstník kat., prv. vydání sjezd zemské jednoty čes. katol. duchov. v král. Česk., Praha 1901.) Něm. překlad: Die sozialen Aufgaben des Klerus, übers. vom Anastasius Horn. (Prag 1905.)

Lidová revue 1901: Co jsem chtěl v Kolíně. (Přednáška kolínská — separ. — v Nár. Polit. 1905.)

Lidová revue 1906: Franklinovy styky s Prahou.

V jeho pracích hospodářsko-politických v prvé řadě stojí práce z oboru politiky agrární, jak vysvětlitelné z agrikulturního do nedávna rázu našeho národa i z tísně, kterou bylo naše zemědělství od konce let 1870 až skoro do konce století 19. stíženo, i ne na posledním místě z rodinných tradic a osobních vzpomínek i pozdějších styků společenských. Právě v tomto oboru pak světle se ukázala reální povaha nazírání Bráfova: zamítání velkých, obsáhlých, ale »obyčejně ještě nedozrálých, někdy i lichých prostředků«, jež mají domněle rychle přinést spásu, a propagování t. zv. »drobných prostředků reformních«, jež navazují na dané poměry a hledí dosíci zlepšení opravami za těchto poměrů uskutečnitelnými. Usiloval o to, aby levný úvěr hypoteční banky stal se přístupným i širokým vrstvám rolnickým i aby úrokové povinnosti zadluženého rolnictva konverzí byly zmírněny; spisem »Meliorační úvěr« (1890) dal první podnět k veřejné úpravě melioračního úvěru v Rakousku a zároveň ve stanovách Zemské banky království Českého vtělil možnost skutečného jeho provádění, od obnovení akce za oddlužením pozemků byl z nejhrolivějších jejich průkopníků theoretických a jako

- O národoh. úst. Přednáška v Merkuru. (V čas. Spolku absol. obch. — v Obzoru národoh.)
Národohosp. ústav. (Obzor národ. 1906.)
Jiří Pražák. (Nekrolog.) Právník 1905, seš. VI.
Národní hospod. a školství národní. (Beseda učitelská 1904-5, č. 1 a 2.)
O vyučování nauce obchodní. Obchodní listy r. 1902. (Něm. překlad v Oest. Ztschf. f. kaufm. Unterricht a slovinšský překlad, nevím, kde.)
Jiří kníže z Lobkowic. Máj 1905.
Obchod je práce hlavou. Obchodní obzor 1906, č. 1 a 2.
Hospod. národní a světové. Sborník věd pr. a stát.
Landwirtschaftsrat: Referat über die Reform der landw. Statistik.
Statistika osevu a sklízni, Sborník věd pr. a státních 1904-5.
O zlatém dnu maloživnosti. (Řeč 17. září 1905.) Společensstevní knihovna č. 3.
O poslední předloze nápravy měnové. Osvěta 1903.
Dovršení rak.-uh. nápravy měnové. Sborník 1903.
Morava národohospodářská. (Moravská čítanka 1907.)
Národohosp. potřeby české. Přednáška z 10. prosince 1904 ve Dvoře Král. (Spec. otisk ze »Záboje« 1905.)
Das Volkswirtschaft. Institut bei der Böhm. Akademie in Prag. (Čechische Revue 1907.)
Politické vědy v Čechách na sklonku věku osmnáctého a v první polovici devatenáctého. (Almanach Č. Akad. na 1906.)
Vysoké učení obchodní. Obzor národohosp. 1907, 1 č.
Národohosp. ústav při České Akademii. Obzor národohosp., březen 1906.
Národohosp. ústav při České Akademii. Lidová revue, leden 1907.
Die Pensionsversicherung der Privatangestellten. Ztschrf. für Socialwissenschaft 1907.
Das Gesetz über die Pensionsversicherung der Privatangestellten, Ztschrf. für Volksw., Verwaltung und Sozialpolitik 1907.
O povaze vědy národohosp. (Přednáška při okresní poradě učít. měšť. škol v Kutné Hoře, červenec 1907. Časopis »Škola měšť.« č. 16, 1907.)
Řeč při sjezdu absol. obchod. akademie v Chrudimi 20. května 1907.
V indexu »Právníka« ještě uvedeno (jsou ale jen obsahy přednášek): O dvojité měně, XXI., 32, 175. O karakt. social. hnutí na severu českém, XIX., 757, 852. O lichvě, XVIII., 717. O zákonné ochraně vynálezů průmysl., XVII., 605.
Příspěvek k historii prům. v Čechách, XX., 390.
Pens. pojišťov. v Rakousku a přípravy k němu v Německu. (Obzor nár.-hosp. 1908, 1 č.)
Banky. Dvě úvodní přednášky v kursu pro úř. bankovní. (1908, Batovec.)
Leták o Hlávkově, rozdávaný o jeho pohřbu.
Josef Hlávka. Posmrtní vzpomínka. Osvěta 1908.

ministr orby dal jí první oficiální výraz vypracováním osnovy rámcového říšského zákona o zadlužení středních usedlostí rolnických, uznával nutnost veřejné podpory zemědělských zájmů a pracoval pro ně, ale s druhé strany dnešní družstevní hnutí na subvencích založené pokládal za přechodní stadium, jež musí býti překonáno technickým věděním a komerční zdatností.

Není však ani jiného oboru národohospodářské politiky, v němž by Bráf nebyl literárně býval činným. A všude, kde se naskytila příležitost, Bráfovo působení má ráz výchovný a ethický. Jako zemědělstvu, tak připomíná i živnostnictvu, že »počátek moudrosti pro stav živnostenský a nejbezpečnější páka jeho zvelebení jest vlastní zdatnost«, že spoléháti, jakoby pomocí zákonů tak či onak upravených dalo se vydobýti zlaté dno řemesla, jest vlastně černým pessimismem a že právě nás »syny národa, jehož celé novověké obrození jest plodem svépomoci, která se osvědčovala i proti státu a duchu zákonů«, měly by vlastně dějiny vyhojiti z bludu i lichého spoléhání ve spásnost určitých zákonných oprav a vládního zasahování,¹⁸ ani v sociální politice v užším smyslu neodává se nadějším ve spásné účinky úplné novostavby společenského zřízení »s obětováním těch základních pilířů nynějších řádů společenských, které jsou stále živým zdrojem samočinných úsilí pokrokových a mravně tak působivé samozodpovědnosti osobní«,¹⁹ nýbrž cestu k povznesení spatřuje v postupné, ovšem intenzivní práci reformní.

Vůbec Bráf, jakkoli v souhlase s celkovým nazíráním doby, která se právě plně odvrátila od pasivního liberálního přihlížení k domnělému neporušitelnému chodu přirozených zákonů života hospodářského, přisuzuje státu, zemím a jiným svazkům veřejnoprávním obsáhlé pole působnosti hospodářské, jest nadšeným hlasatelem činorodé sebedůvěry a svépomoci, vůči níž má péče veřejná zasahovati jen tam, kde vlastní počín a sdružování ukázalo se nemožným nebo nedostatečným, hlasatelem onoho nadšeného »optimismu práce«, jež kdysi jako heslo uložil mladší generaci, všechny

Národohosp. Obzor. Řeč o 75. valném shromážd. Průmysl. Jednoty r. 1908.

Hospodářství, právo a politika za panování Frant. Josefa. (Právnick 1908, prosinec. — Něm. překlad v Union.)

České a německé: »Svůj k svému.« (Osvěta 1901, 1—3.)

Projekt pozemkové banky. Česká polit. č. ?

Votum o jazyk. a krajské předloze Bienertových. Union.

Bodenentschuldungsproblem v Zeit o svatoduš. svátcích 1903.

O politické a sociální působnosti akadem. mládeže. (Alétheia 1898.)

Francouzsko-česká úvěrní politika. Lidová revue, březen 1910, s replikou (anon.) na odpověď v Samostatnosti.

V Sels. L. článek o Táb. akademii hosp.

Obchodní směr do Zemědělských škol. (Zeměd. archiv 1910. — Zpracov. úvodu k dotazníku o hosp. škols. a referátu v Roln. radě.)

Národní hospodářství na školách obchodních. (Národ. Obzor 1910.)

Řeč při jubileu Akad. čt. spolku. (20. listopadu 1910, správně v Union.)

Hlávka a Wiehl. Osvěta, 41. ročn., 1. číslo. (Prosinec 1910.)

Politik der Vorstösse. Zeit, 25. prosince 1910.

Positivní politika kulturní. Mor. Orlice, 25. prosince 1910.

Na jiném starším lístku v pozůstalosti zachovaném jsou ještě (kromě prací shora uvedených) zaznamenány tyto, jež Bráf při pozdějším spisu vynechal:

Papiergeldentwertung und Agio. (Studie über die Entstehung etc. — Nicht gedruckt.) — Referáty a posudky v Právnicku, Athenaeu, Sl. nauč. Ottově, Českomor. nár. hospod., Záloženském ročníku. — Články o »dělnické otázce« do Ottova »Slovn. nauč.«, napsal dr. Albín Bráf, Praha 1893.

¹⁸ O zlatém dnu maloživnosti, řeč v Praze dne 17. září 1905, nákl. Zemské Jednoty řem. a živn. společenstev v král. Českém.

¹⁹ Sociální politika států evropských, Almanach České Akademie 1897, str. 147.

jeho akce hospodářsko-politické mají ráz čistě reálný, při všech reformních snahách svých neopouští půdy platných základních řádů právních a společenských a při všem usilování o povznesení hmotného blahobytu neztrácí s očí ethických hledisek společenského vývoje,²⁰ toho, že hospodaření a hmotný blahobyt není sám o sobě cílem, nýbrž nejvýše prostředkem k co největšímu fyzickému, duševnímu, mravnímu prospěchu a pokroku člověka, národa i lidstva a kde zájmy hospodářské octnou se v rozporu s vyššími kulturními a mravními, musí hospodářské zájmy těmto vyšším cílům ustoupiti.

Vedle samostatných spisků a brožur²¹ valný díl Bráfovy literární činnosti zabírají Bráfova pojednání a statě v různých časopisech odborných i všeobecně-vzdělávacích i politických, v encyklopediích, v pamětních spisech atd. České časopisy Právník, Sborník věd právních a státních, Obzor národohospodářský, Českomoravský hospodář, Věstník samosprávný a národohospodářský, Osvěta, Athenaeum, Alétheia, Pražská lidová revue, vídeňská revue Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung a Wolfova Zeitschrift für Sozialwissenschaft přinášely od něho články o časových otázkách národohospodářských, s vědeckou prohloubeností a přece poutavě a srozumitelně psané, jeho statě v Ottově Slovníku Naučném, v Mischler-Ulbrichově Staatswörterbuche, v jubilejním Památku České Akademie, v jubilejním díle Geschichte der österr. Land- und Forstwirtschaft und ihrer Industrie 1848—1898 jsou přímo klasickým vzorem stručnosti, úplnosti a přesnosti. Jako přispěvatel do periodických publikací byl Bráf jistě všem redakcím neocenitelný a vzácný; snad nikdy neodřekl příspěvku, o nějž byl žádán, a býval naprosto spolehlivý a přesný v dodávání rukopisů.

²⁰ Albín Bráf — sociální a národní politik hospodářský, naps. Jan šl. Koudela, Obz. nár.-hosp. 1900, str. 76 a n.

²¹ Z literárně vědecké činnosti Bráfovy, vztahující se téměř na všechny obory národohospodářské theorie a politiky a tvořící valný a jistě nejcennější díl českého národohospodářského písemnictví vůbec, buďtež zde uvedeny dle oborů alespoň nejdůležitější jeho spisy a pojednání. Práce ryze theoretické: Listy o studium národohospodářském (1897), Věda národohospodářská počátkem dvacátého věku (Sborník 1904), Politické vědy v Čechách na sklonku věku 18. a v první polovici 19. (1906), Boj proti liberalismu (1897).

Z oboru bankovníctví: Náprava měny (1885).

Z oboru agrární politiky zejména: Meliorační úvěr (1890), Der landwirtschaftliche Hypothekarkredit in Oesterreich während der letzten 50 Jahre (1898), Nynější stav otázky o závazných společenstvech zemědělských (Obzor nár.-hosp. 1900), Základní zákon zemědělství a družstevní svépomoc (1908), Příspěvky k dějinám zemědělského vyučování v Čechách, Land- und forstwirtschaftlicher Unterricht, Meliorationskredit a Schuldenkonvertierungen (Oesterr. Staatswörterbuch).

Z dopravní politiky: O poskytování subvencí drahám železným (1877), Eisenbahnen a Eisenbahnsubventionen (Staatswörterbuch).

Z obchodní politiky: Ochranné clo a smlouvy obchodní v Rakousku (Osvěta 1879), Panství obchodu (Osvěta 1881), Handelsverträge (Staatswörterbuch).

Z politiky sociální: Studien über nordböhmisches Arbeiterverhältnisse (1881), Almužna a mzda (1883), Dvě nutné opravy (1884), Kterak pokračuje myšlenka povinného pojišťování dělnického (1895), Sociální politika států evropských (1895), O sociálních úkolech kněžstva (1905), Sociální vědy a kněz (1906).

Z finanční vědy: Počátkové nauky o daní progresivní (Právník 1884).

Ze statistiky: O statistice samosprávy (1884), Příbytečné poměry velkých měst (1896), Pěstování statistiky v Čechách (1898), Statistika osevu a sklizní (Sborník 1905).

Literární činnost jeho vztahovala se však též a v posledních letech vždy intenzivněji k ryze českým poměrům a problémům národohospodářským — L'état économique et social du peuple tchèque (1896), O novém buditelství kněžském (1897), Národohospodářské potřeby české (1904), Národohospodářský ústav při České Akademii (1906), Jednota průmyslová a nové národohospodářské úkoly české (1908) — dotýkajíc se zejména i národohospodářské výchovy: O vyučování nauce obchodní (1904), Národní hospodářství a školství národní (1905), Vysoké učení obchodní (1907), Národní hospodářství na školách obchodních (1910), a vůbec i veřejného práva a politiky (Listy politického kacíře 1901) i všeho národního a kulturního života.

Souborným vydáním svých drobnějších prací, článků a řečí pověřil Bráf v své závěti profesory Horáčka a Grubra dle vlastního jejich výběru — o své rozptýlené činnosti literární skromně nepřilíží v poslední vůli »míní, že zasluhuje něco z ní zachování«, až na básnické prvotiny, jež vyládvány býti nemají. Vydavatelé odhodlali se pojatai šíře vzácný odkaz jim svěřený i rozhodli se sebrati nejenom drobnější práce jeho po různých časopisech roztroušené a dnes již ne snadno přístupné, po literární stránce však nesmírně cenné, nýbrž i větší jeho díla, zejm. která byla napsána v cizím jazyce, i konečně vytisknouti též akademické výklady Bráfovy, celou soustavu politické ekonomie obsahující, třebaš on sám za svého života na jejich vydání tiskem nepomýšlel, dle litografovaných vydání pro universitní posluchače jakožto pomůcka k ústním výkladům autorovým určených.

U nás nebývalo dříve zvykem otiskovati profesorské přednášky, které za života svých autorů kolovaly v litografiích; dlužno vskutku činiti velmi značný rozdíl mezi litografiemi pro účely školské připravenými a výkladu živým slovem vyžadujícími, a mezi učebnicemi od autorů samých tiskem vydanými; i t. zv. autorisovaná vydání litografií pokládají jejich původci za dílo nedostí hotové, které by pro vydání tiskem po případě zcela jinak vypravili, citátovým aparátem doplnili a podobně.

Přes to vydavatelé právě těmito přednáškami zahájili vydávání Bráfových spisů a sice v dobré úvaze. Přednášky Bráfovy representují veliký kus životního díla Bráfova, je v nich uložena nesmírná práce a čtvrtstoletá zkušenost učitelova, mají konečně i dnes ještě cenu ne pouze literárně-historickou, nýbrž i praktickou, studujícím nemůže se ani dnes ještě dostati lepší české učebnice národohospodářské theorie, než jsou přednášky Bráfovy, také jeho národohospodářské politiky a zvlášt důkladné finanční vědy mohou posluchači politické ekonomie dosud velmi dobře použiti. Jsou-li některé věcné a číselné jejich údaje dnes již zastaralými, neznamená to nic více, než užije-li studující na př. k četbě ještě — o dvacet roků — staršího, přes to však stále znamenitého Systému Cohnova, a že jako kterákoliv nikoli nejnovější učebnice nemohou ani Bráfovy posmrtně knižně vydané přednášky nahraditi po didaktické stránce ústních výkladů docentových zpravidla na nejnovější stav literatury a zákonodárství doplňovaných. Pieta k zesnulému velela, aby v souborném vydání nebylo činěno časových změn ani doplňků, souladný celek rušících, kdo však znal, s jakou vážností Bráf pojímal své poslání učitelské, jak svědomitě se na své přednášky připravoval a jak po leta na nich postupně piloval, přisvědčí, že přednášky jeho i v nynějším znění pro svou přehlednost, ekonomičnost, přesnou formulaci problémů i pro krásu slova přímo klasické nesměly zaniknouti v litografiích, ve skrovném počtu a ne vždy se vzornou péčí vydaných.

Bráfův životopisec nesmí opomenouti konečně i působnosti jeho ve starém »Hlasu Národa«. Bývalo dle bratrova svědectví mezi Bráfovými mladickými sny, ještě za gymnasijských studií, podobně jako společníka jeho Gustava Eima, státi se žurnalistou. Osud vyměřil mu jinou skvělou dráhu, národní, kulturní i politickou, ale Bráf, kdykoli bylo třeba, dovedl býti žurnalistou, jakých bylo málo: rychlý a pilný, pohotový a břitký v polemice, důkladný ve věci a jasný i barvitý ve formě. Když po volebních neúspěších na obratu let 1890tých strana staročeská odstoupila s kolbiště politického, pojal Bráf myšlenku zápasu strannicko-politické odstaviti na prospěch poučování a buditelství národohospodářského. Orgán jeho strany, »Hlas Národa«, měl to i zjevně dokumentovati zařazením národohospodářské rubriky na prvé místo; Bráf rubriku tuto nejen vzorně redigoval, nýbrž z velké části i sám vyplňoval — nebylo tehdy význačnější události hospodářského života českého i významnější publikace literární, aby byl Bráf z bohaté studnice svých theoretických vědomostí nedovedl o ní napsati několik slov, nad úroveň běžné žurnalistiky se pohybujících. Za těžké nemoci šéfredaktora Hubáčka zastupoval jej Bráf delší dobu ve vedení redakce úplně a pro udržení »Hlasu Národa«, po léta v existenci valně ohroženého, přinesl bez váhání i hmotné oběti do desetitísiců sahající.

Pro náš český život hospodářský má však Bráf ještě veliký význam i jakožto formulátor novodobého programu české národní politiky hospodářské. Jest úzká spojitost mezi hospodářskou mohutností a mocí politickou všude a také i u nás: »Ličme si to a vylouvejme, jak chceme, mluvmé, co mluvmé — pokud ten ohromný rozdíl hospodářské moci panuje mezi národnostmi této země, dotud jest a zůstane

zdrojem naší nevyhnutelné malomoci, dotud v ní bude nejhlavnější vysvětlení neúspěchů politických, které my připisujeme tak rádi zjevům jiným, chabosti politiků neb vrtkavosti a nepřízni mocných.« Nepříznivým pro náš národ vývojem dějinným stalo se, že se řeč a národnost česká udržela jen v sociálně nižších a hospodářsky slabších vrstvách obyvatelstva, a když v druhé polovici 18. století počalo vlivem merkantilismu i u nás úsilovnější zavádění velkopřemyslu účinnou pomocí státní, těžily z toho především vrstvy a kraje německé, zatím co u nás sociální vzestup děl se především ve stav kněžský, učitelský a úřednický. Kdežto současně v krajinách, kde se vyvíjel průmysl, synové nastupovali jako podnikatelé po otcích a stávali se vždy zámožnějšími, u nás rozmohla se snaha hledati umístění co možná v povoláních učených — byly doby, kdy takměř půl Rakouska bylo osazeno úředníky českými. Tak zv. národní obrození české je pouze částečně vzkrášením a obnovením jazyka, vědecké práce a umění, je zároveň společenskou rekonstrukcí, nasazením nových vrstev společenských na rolnický a řemeslnický základ, šťastně před germanisací zachráněný, avšak rekonstrukcí od prvopočátku jednostrannou. Roku 1848 vlastenci čeští poprvé řádně si uvědomili potřebu jistého národohospodářského posílení českého národa a poznání toto stále vzrůstá, soustavné činnosti však v tom směru dosud nebylo. Učinili jsme sice v posledním půlstoletí hospodářsky neobyčejné pokroky, jsme však přece stále ještě pozadu za Němci v oboru velkopřemyslu a velkocobchodu. Ukázaly nám to obě pražské výstavy z let 1890tých, jubilejní a národopisná, i rostoucí stěhování našeho lidu do německého území a do Vídně i neúspěchy politické. Jest tudíž nutně třeba dohoniti to, co bylo zameškáno. Bráf formuloval tuto potřebu jako dovršení díla obrozovacího; po obrození literárním a jazykovém (do r. 1848) a po obrození politickém (od r. 1848) musí následovati další oddíl, obrození národohospodářské, které vlastně teprve počíná. Teprve nyní si dostatečně uvědomujeme, jak velký význam by mělo národohospodářské osamostatnění a zmohutnění naše pro zachování a rozvoj našeho života národního. Positivní české vlastenectví hospodářské musí se projevovat hlavně v lásce k českému výrobku, v odběratelské ochetě spotřebovatelů, která by dávala přednost výrobkům českým před výrobky cizími, abychom v mezích, přírodními poměry nám daných, mohli opatřovati své hospodářské potřeby vlastní výrobou a užití své příslušníky na vlastní půdě. Na druhé straně jest třeba větší čilosti podnikatelské, a to předpokládá snahy o povznesení technické zdatnosti, obchodnické obratnosti a hospodářské morálky našich výrobců a obchodníků a o výchovu pro podnikatelské úkoly vyššího slohu.

Národové, tvořící samostatné celky státní, užívají k dosažení svých speciálních potřeb hospodářských prostředků státní moci — ochranných cel, státních dodávek a pod. — národ státně nesa- mostatný, s jinými v jeden státní svazek spojený, musí vliv moci veřejné nahraditi sesílenou působností moci mravní — není tu donucovacích prostředků, tím větší je však mravní cena uvědomělého hnutí dobrovolného.

Bylo jen důsledno, že Bráf, který první nejdůrazněji a nejvytrvaleji hlásal u nás potřebu národní solidarity a všemožné soběstačnosti hospodářské, jest též duševním původcem pozitivní instituce, která má za úkol, aby byla znenáhla odčiněna jednostrannost našeho sociálního vývoje, dosud k nadbytku odvislých stavů směřujícího a po hospodářské stránce dosud převážně jen o střední vrstvy výrobní a obchodní se opírajícího. Institucí tou jest Národohospodářský ústav při České Akademii, jehož organizační obrysy nastínil Bráf již v r. 1900 a jehož aktivování bylo odkazem továrníka Riegra a munificencí Hlávkovou r. 1907 umožněno. Bráf byl Národohospodářského ústavu od samého ustavení se jeho místopředsedou a po brzké smrti Hlávkové v březnu 1908 předsedou. I když mu pak v potměných letech tu ministerský úřad, tu opět choravost bránila vykonávati plně funkce presidentské, vždy alespoň neutuchajícím zájmem a znaleckou svojí radou platně přispíval k úspěšnému vývoji ústavu, který zůstal předmětem starostlivé jeho péče až do posledních dnů jeho lože smrtelného.²²

Národohospodářský ústav po nedlouhém trvání svém pod ideovým vedením Bráfovým zůstává již blahodárné stopy své působnosti v národě. V tom směru byl Bráf národním buditelem hospodářským,

jako byli Dobrovský, Jungmann, Havlíček, Palacký a Rieger buditeli literárními a politickými. Teprve Brádem jaksí doplňuje se probuzení a obrození národa.

Bráf nebyl však pouze národohospodářem, filosofem a politikem. Jeho všestranný, bystrý a neúmorný duch objímal i krásnou literaturu a umění, jak ani nebylo lze jinak při starých rodinných tradicích v domě Palackého a Riegrově. I v těchto oborech bylo od něho slyšet úsudky, které svou překvapující případností svědčily o soustavném stopování a bystrém vystihování i nejmodernějších směrů v malbě, sochařství i v architektuře, v hudbě i básnictví.

Také obor vlastní humanity nebyl Bráfovi cizím. Snad lépe než osoby povoláním tomu bližší znal Bráf strasti a bídu velkoměsta, z vlastní trpké životní zkušenosti pocítil sráz s poměrně uspokojivých poměrů vrchnostenské úřednické rodiny a těžký existenční zápas chudého studenta vysokéhoškolského, který teprv svojí neúmornou pílí a sebecdřikáním prodíral se na nové výsluní životní — odtud jeho bezmezná obětavost a dobrota, která nedovedla nikomu odřici a již bylo leckdy zneužíváno, odtud horlivost a svědomitá píle, s jakou Bráf po leta obstarával funkci referentskou o odměnách a uznáních z Riegrova odkazu »za nejslechetnější skutek vlastenecký nebo národní aneb za výtečný čin obětavostí, hrdinného sebezapření, křesťanské lásky nebo lidumilství«, cdtud i ustanovení vlastní jeho závěti o zřízení studentské nadace Václava Bráfa pro posluchače české právnické fakulty, na Moravě zrozené a tam gymnasium vystudovavší, resp. pro posluchače české právnické fakulty na Moravě, jakmile by tam byla zřízena.

Po desetiletí poměrného klidu v pílňé práci učitelské a literární přinesla Bráfovi poslední leta jeho života jak skvělé uznání vynikajících jeho kvalit duševních i mravních, tak i těžké hoře duševní a bolestné útrapy tělesné. Závistný osud přímo jakoby se mstil Bráfovi za to, že po litych bojích strannických a po žurnalistickém osočování a hanobení jeho hlubcká a pronikavá práce i jeho neoblomný charakter dochází znenáhla v národě vždy obecnějšího uznání a že Bráf stoupá nezadržitelně na ono vrcholné postavení v ideovém českém životě hospodářském, jaké Palacký a Rieger zaujímali v oboru politickém, a přichystal mu v odvetu největší hoře jeho života.

Vrátíme se trochu do minulosti a k rodinnému životu Bráfovu. Již jako student choval Bráf nesmírnou úctu k Palackému a Riegrovi, v Akademickém čtenářském spolku vedl Bráf vždy konservativní stranu a byl rozhodným Staročechem — riegrovatějším než Rieger sám, říkali o něm soudruzi. Jako nadějného talentu, vynikajícího stejně hlubokými vědomostmi jako bystrým vtípem a nadáním řečnickým, všiml si Bráfa záhy Rieger sám, také jeho dcera Marie velice se o něho zajímala a k jejímu hlavně podnětu došlo r. 1878 asi k prvnímu osobnímu seznámení se obou mužů, které osud později tak úzce spojil politicky i svazkem rodinným. Častější potom styky Bráfovy s Riegrem a jeho rodinou sblížovaly Bráfa znenáhla vždy vřelejším poutem s mladší dcerou Riegrovou Líbuší, rozvíjející se známostí vřele přála i choť Riegrova Marie i bratr Líbušín Bohuš, a tak v listopadu 1887 konány v rodině tiché zasnuby a dne 13. února 1888 sňatek Bráfův s Líbuší Riegrovou.

Není ještě čas líčiti zevrubněji Bráfův život v manželství — nelze také, jak lpěl na choti a dítěti, nastínit vřeleji, než učinil sám v své poslední vůli, dvacet let po svém zasnoubení, touto apostrofou k synovi i manželce: »A ještě jednou prosím, buď útěchou matce, pro kterou má smrt bude ranou přetěžkou. Já děkuji vřele za všecku její hlubokou oddanost, prosím za odpuštění, ublížil-li jsem jí někdy slovem či skutkem, a žádám na ní, aby mi svou lásku neprojevovala hořekováním a smutněním na mém hrobě . . . Zdravím ji vroucně naposled.«

Z manželství vzešel syn, jemuž dali rodiče na křtu jméno Václav a který zůstal jediným je-

²² Psa! mí dne 15. dubna 1908 z Görbersdorfu dopis: »N. Ú. je také moje dítě, víc než lidé mimo úzký kruh přátel vědí. Ale o to se s lepším úspěchem, než já sám, mohou starat jiní.« A v poslední rozmluvě se mnou v červnu 1912 v Roztokách poslední jeho slova a přání platila Národohospodářskému ústavu.

jich dítětem. Býval za dětství vždy zdravý útlého a častěji navštěvován churavostmi, a teprve v dospělejším věku se zdraví jeho upevňovalo a duševně opravňoval jinoch k nadějším nejskvělejším.

Koncem února 1908 objevily se však mimo vše nadání u Václava, tehdy v dvacátém roce věku a právníka druhého ročníku, prvé příznaky choroby, jež od prvé chvíle nebyla podceňována, nýbrž léčena, avšak jedna z těch, které jsou silnější než věda lékařská a než péče sebe obětavější. Když lékařská diagnosa ze šetrnosti i jen naznačovaná záhy ukázala její vážnost, ba dokonce i beznadějnost, převezli zarmoucení rodiče své milované jediné dítě do slezského léčebného místa Görbersdorfu, aby klimatickými vlivy a tamější léčební methodou bylo utrpení nemocného alespoň zmírněno. Leč Görbersdorf již nepomáhal. Jenom osoby z nejbližšího kruhu rodinného vědí, jakým zkouškám bylo v šanc vydáno srdce otcovy, který tolik lpěl na svém dítěti.

Když před jeho nemocí dne 11. listopadu 1907 v Praze sestavoval svoji závěť, později arci změněnou, napsal v ní: »Jeho, na němž jsme oba rodiče viseli s největší láskou, vroucně a naléhavě prosím, aby dbal svého zdraví, jež bylo v dětství jeho chatrné a sotva bude úplně pevné. Žehnám mu pro cestu životní . . . Můj milý Václave, nezapomínej na praděda Palackého a děda Riegra, jejich památka tě veď na cestách života. Otec by býval rád Ti byl vůdcem ve snažení vědeckém. Dbej, abys zděděný groš nepromarnil, on je oporou větší nezávislosti a v našich poměrech národních má důležitost dvojnásobnou.« Po příjezdu do Görbersdorfu oznamuje mi dne 15. dubna 1908: »Bojuji o to, co mi jest a bylo v životě nejbližší.« »Potká-li mne opravdu to trapné neštěstí, jež hrozí, pokusím se překonat hoře a vrátiti se ku práci. Zatím jsem jakékoliv neschopen. Přivezl jsem si věci, jež nyní pěstují nejraději — philosophica. Nic naplat. Nemám smyslu tolik pohromadě, abych i lehčí toho způsobu věci mohl souvisle sledovati . . .« Dne 30. dubna psal mi opět: »Z toho svého vězení, kde je mi jistou útěchou býti trpělivým ošetřovatelem mého nebohého, přenešťastného syna, bojím se skoro vykročiti. Tak rázem mi byly přefaty všechny plány a zastřena moje vlastní budoucnost, že se skoro bojím vystrčit hlavu do světa, do kterého, jak se mi zdá, už nepatřím . . .« A opět dne 20. května 1908: »Zde se chýlí věci ku konci nejbolestnějšímu a tak asi (bohužel!) budu už brzo v Praze . . . Dlouhá beznadějnost, zírání na utrpení nejmilejšího člověka na světě, návyk znenáhly — to vše konečně mysl otupí. Doufám, že tu největší ránu, kterou pro mně život měl, přečkám.« Příbuzným psal téhož dne: »Pomoci není. Čím dříve smrti, tím větší dobrodíní.« A hned 22. května mně: »Jsou to horoucí muka, vidět hochu tak neobyčejné inteligence neodvratně na duchu hynout . . . Nemocný trvá v nevýslovné slabosti a apathii, ale časem překvapuje, jak jasně myslí a odpovídá,« a kromě kratších zmínek na listkách a v jiných dopisech, opět dne 25. května: »U nás ne ještě výslovná agonie, jen to dlouhé umírání.« Téhož dne, 25. května 1908, zhasl však již, vzdálen domova, mladý, nadějný život jediného potomka Bráfova, dopisy Görbersdorfské přestaly . . .

V Görbersdorfu zemřel Bráfovi, jak případně napsáno v posmrtné vzpomínce bratrově, nejen jediný jeho syn, nýbrž i veškerá jeho radost ze života. Nová závěť, sepsaná 9. března 1908 na počátku Václavova onemocnění, počíná slovy: »Za těžké nemoci svého jediného syna, jehož smrt nevím, zda dlouho bych přečkal.« V Görbersdorfu počaly se také i u něho zřetelněji projevovali známky pozdější jeho smrtelné choroby. Bráf trpěl i dříve již silnými katarhy, jarními i podzimními, které jen s námahou překonával — nedal si stížen churavostí zabrániti, aby nepronесl poslední vzpomínku nad rakví Hlávkovou v Pantheonu zemského musea dne 15. března 1908, řeč, která vzbudila dojem nezapomenutelný — na jaře 1908 však v Görbersdorfu lékaři už »chtěli něco podezřelého naléztí už i na mých plicích a byli by snad našli«, psal mi 20. dubna 1908, a »upřímně (ho) upozornili i na známky sklerosy, které se už zevně jeví (vyvinuly se asi zvláště za posledních neděl)« a v listě z 22. května píše mi, že dle soudu lékařů dispoice synova k tuberkulose mohla pocházeti i od něho samého, máť prý na pravo podezřelé místo, jež sám pocitoval jako následek zánětu pohrudnice, jimž byl stížen jako 14letý a z nějž prý v 95 proc. následuje nějaký zjev tuberkulosní.

»Sedě v pokoji u svého syna — a naslouchaje jeho dechu neb mu slouže« — sděluje mi z Görbersdorfu dne 30. dubna 1908 — »nalézám volné chvíle, píšu listy a své vzpomínky. Je to nesnadno

z pouhé paměti, ne že bych neměl skutečností jasně na mysli, nýbrž hlavně proto, že se těžko do-
držuje chronologický postup. Přes to doufám, že bude leccos zapamatování hodného zachováno, ať už
můj další csud jest jakýkoliv!« A připsal k tomu dodatečně: »Vždy jsem tu věc odkládal pro jiné
práce.« Dne 9. května psal mi: »Napsal jsem už hezký kus svých pamětí«, zatím hlavně politických, a
totéž opakuje o tři neděle později, tři dny před smrtí synovou; z té doby pocházejí také jeho náčrtky
k sepsání vzpomínek rodinných a jinošských, k nimž dle všeho bohužel již asi nedošlo. Dokumenty
a listy k historii České Akademie a Národohospodářského ústavu měly být dle jeho testamentu zape-
četěné odevzdány České Akademii s určením, aby do 10 let po jeho smrti nebyly otvírány, pak mělo
být za souhlasu jeho syna a profesora Horáčka a Grubra rozhodnuto, mohou-li být uveřejněny.

*

Na sklonku života znovu zasáhla jej vlna života politického. V únoru 1909 Bráf povolán byl za
ministra orby do kabinetu Bienertova; odcházel do Vídně nerad, po dlouhém zpěčování se, s touhou,
aby se mohl opět co nejdříve vrátit do Prahy, ktercu miloval, a k učitelské činnosti, s kterou srostl; a
odešel ihned z ministerstva v listopadu 1909, jakmile po jeho přesvědčení setrvání v úřadě bylo se octlo
v rozporu jak s jeho vlasteneckým cítěním, tak s tradicemi rodu Riegrova. Memorandum, jímž odů-
vodnil své odstoupení, je vysoce důležitým dokumentem historickým.

Přes krátkou dobu svého úřadování Bráf ukázal se nejlepším ministrem orby, jakého kdy Ra-
kousko mělo; skvěle se tu osvědčily jak jeho theoretické vědomosti tak jeho bystrozrak státníka i prak-
tického politika hospodářského, tak jeho vynikající a ucelené vzdělání všeobecné, objektivnost a
spravedlivost, i kouzlo osobní dobroty a srdečnosti. Bráf neměl nepřátel v ministerstvu ani
v parlamentě.

Po demisi vrátil se zpět k učitelství, k zamilovaným studiím filosofickým a národohospodář-
ským, pln duševní svěžesti, energie a myšlenkové všestrannosti, bohatosti a pružnosti, činný v řadě
nejrozmanitějších oborů našeho národního života hospodářského a kulturního. Česká právnická fakulta
požádala jej ihned po jeho demisi, aby jakožto professor honorarius opět se na ní ujal přednášek a cvi-
čení, a když Nejvyšším rozhodnutím z 9. února 1910 bylo návrhu profesorského sboru vyhověno, ko-
nal v letním běhu 1910 za velké účasti posluchačstva i z kruhů mimoprávnických znovu svá čtení a
v zimním běhu 1910-11 cvičení seminární.

V únoru 1911 slavily jeho šedesáté narozeniny vši českou veřejností bez rozdílu politického
přesvědčení způsobem stejně okázalým jako srdečným a zároveň ne pouze vnějším. Úcta i láska, jež
mu byly tu projevovány, tvořily snad poslední světlý bod jeho veřejného života.

Nebylo mu popřáno dlouhého klidu k nové práci národní a vědecké. Dne 19. listopadu 1911 do-
šlo k jeho opětovnému povolání za ministra orby v kabinetě Stürgkhově.²³ Přijal ministerské křeslo te-
prve po nejsilnějším nátlaku shora, který se mu nutně jevil plným osobním zadostiučiněním za okolno-
stí, jimiž byla provázena první jeho demise, i po horlivé přímlově našich kruhů politických a po lékař-
ském ubezpečení, že zdravotní stav jeho, pobytem v Lovraně na podzim 1911 poněkud zlepšený, námahy
úřadu snese. Síly jeho byly však přeceňovány, hned po úplném přesídlení do Vídně dne 11. prosince
onemocněl opět, silné horečky, kašel a nespavost stravovaly jeho síly; již dne 17. prosince mi psal,
»jen v krátkosti Vás zpravuji, že se osud můj tady začíná pro mne zatáčet tragicky, sedmý den již
ležím s katarhovými zjevy, podobnými oněm, které mne měly v klepetech před dvěma lety, tehdy jsem
však byl »v. v.«, teď jsem docela neaktivní aktivní ministr.« Od té doby až na krátké zlepšení v únoru
byl jeho druhý ministerský život skoro nepřetržitým mučednictvím.²⁴ I za své těžké nemoci konal však
povinnosti svého úřadu vytrvale a věrně, celé první týdny a pak znovu poslední měsíce úřadoval a ná-

²³ Vyličujeme obšírně kroniku druhého ministerství i posledního martyria Bráfova, protože brzy po jeho smrti
objevila se bohužel potřeba hájití Bráfa proti nespravedlivým útokům v domácím tisku, zatím co jeho ministerský druh
ryt. Zaleski věnoval mu v úvodníku »Fremdenblattu« neobyčejně vřelou vzpomínku posmrtnou.

vštevý přijímal v posteli a, když alespoň lůžko opustiti mohl, v saloně svého ministerského bytu, jakmile se dostavila přechodná úleva, s napětím všech sil ujal se úřadování v plném rozsahu. Je přímo úžasno, co myšlenek, podnětů i činů v tak krátké době pouhých sedmi měsíců a při zlomeném zdraví fysickém vzešlo z jeho geniální hlavy a z jeho neúnavně pracovitého péra — nová opatření k vybudování zemědělského vzdělání, zejména přípravy ke všeobecnému zavedení komerčního vyučování na školách zemědělských, propagace a zřizování ústavů pro zemědělské účetnictví u zemědělských rad, nové kroky v otázce zemědělského oddlužení (nařídil sdělení grafického znázornění vývoje zemědělského zadlužení a nucených dražeb zemědělského majetku za posledních 40 let dle jednotlivých zemí i dle různých forem zadlužení a sám předsedal, jsa již těžce churav, anketě zemědělských družstevních svazů a hypotekárních ústavů, již všechn sběhlý materiál byl k prozkoumání předložen), účelná úprava zemědělského subvenčníctví, k níž sbírán obsáhlý velmi zajímavý materiál o tom, jakým způsobem se zemědělské subvence v cizině i v našich zemích poskytují, upotřebují a kontrolují, příprava zákona o zřízení fondu na podporu chovu dobytka a zpeněžení dobytka, k utvoření aparátu pro inspekci chovu dobytka v ministerstvu orby, k financování všeobecné společnosti k zužitkování dobytka a pod., akce za zvelebováním ovocnictví, zelinářství a sadařství, zejména v opozdělých zemích jihorakouských, reforma cenové statistiky, — věru obrovská práce, všestrannost a energie muže, jehož tělo již smrtelnou nemocí bylo schváčeno. Při tom bezpočetné návštěvy úřední, politické i soukromé — Bráf nedovedl se nikomu odepřítí, každý měl k němu kdykoli přístup — bylť Bráf již za prvního ministerství vedle dra Žáčka pro své rozsáhlé styky a známosti jakýmsi druhým ministrem krajanem, oč hůře bylo pro něho, když za Stürgkha zůstalo krajské ministerstvo neobsazeno!²⁵

K veliké práci — jednáno tehdy také o obchodní smlouvě s Bulharskem a o rakousko-uherském vyrovnání, společná ministerská rada s uherskými ministry konala se za jeho nemoci u něho v bytě — k fysickým namáháním a k bolestem družila se u Bráfa hluboká duševní sklíčenost: litoval záhy po svém přijetí ministerského křesla, že opustil milé jemu a krásné působiště v Praze — psal mi 14. ledna 1912 ohledně Národohospodářského ústavu »co bych za to dal, kdybych mohl býti mezi Vámi, třeba s tím málem spolupůsobení, jaké mi dosud bylo možno« — že nemůže napsati theoretické vědecké dílo, k němuž se v posledních letech chystal, šířal se nespokojeností, že se úřadu svému nemůže věnovati tak cele, jak při svém vysokém citu pro povinnost pokládal za nezbytno, a že nebude s to, aby dokončil záměry již za svého prvního ministerství pojaté.

Nenáviděl »nešťastnou Vídeň«, hrob svého zdraví a spokojenosti — když jsem v říjnu 1911 doporučoval českého právníka pro významný úřad ve Vídni, psal mi z Lovrany: »vřele jsem doporučil, jen přijme-li on! On je vroucně česky cítící člověk, co má v té Sakrabonii hledati«, a jako přfzrak stále zřel před sebou csud Kaizlův a Rezkův.

Dne 6. února obdržel Bráf čestný rakousko-uherský odznak pro umění a vědy, vyznamenání, jež — jak mi psal 15. téhož měsíce — »padlo na něho z nenadání«, ač vznikl návrh již před jeho jmenováním ministrem z pouhé iniciativy Stürgkhovy, a jež mu s počátku způsobilo »spíše tíseň než radost«, když prý »v duchu prolétl řadu známých mužů, kteří znak ten mají« — jeho skromnost i zde vlastní zásluhy stavěla do pozadí proti jiným. Koncem února se jeho zdraví do té míry polepšilo, že mohl se s poděkováním odebrati k císaři — byla to jeho poslední audience, císař byl k němu neobyčejně milostiv. Bráf mu také osobně odevzdal výtisk první jednací zprávy Národohospodářského ústavu za léta 1907—11, do níž po vlastním přání napsal r. 1911 úvodní kapitolu o založení Národohospodářského ústavu a jejíž vydání jej velice potěšilo.

Zlepšení zdraví bylo však jen dočasné a spíše zdánlivé. Blížily se velikonoce a Bráf byl by rád použil svátků k zotavení. Stürgkh nechtěl dáti dovolenou delší 10 dnů, i odejel Bráf dne 31. března

²⁴ Ličeno dílem dle zápisků Exc. pí. Libuše Bráfové a dopisů Bráfových, dílem dle dojmů vlastních častých návštěv při cestách tehdy ke schůzím komise pro reformu správy do Vídne konaných.

²⁵ Srv. můj článek Bráfovo druhé ministerství v Přehledu 1913-14 a Obzor národohosp. 1913, str. 441 a násl.

opět do Lovrany, kde se mu v předcházejícím podzimu tak líbilo. Ale tentokrát byl zklamán, nezotavoval se jako jindy a při návratu pozdě večer 11. dubna do Vídně vypadal hůře, než když odjížděl — zvolna a těžce vycházel z jižního nádraží, nejposlednější ze všech cestujících, a lékař předem objednaný čekal již v bytě. Ale hned brzo ráno opět do úřadu a, ač lékař nařizoval všemožné šetření, znovu spisy, jednání a návštěvy, bez vycházek a odpočinku, vzrůstající nevolnost, potíže dechu, obklady a léky chuť k jídlu kazící, vždy horší kašel, nespavost v noci a k ránu slabosti mdlobám podobné, znenáhla i rostoucí otoky nohou. Nesmírná touha po klidu a uniknutí z Vídně se ho zmocňovala, střídaly se u něho myšlenky na smrt a na demisi, kiadl si sám již jen půlletní lhůtu života, a při tom s nadlidským přemáháním stále úřadování a vyjednávání a plné pokoje návštěvníků, čekajících na rozmluvu. Bráf oznámil Stürgkhovi úmysl a později opět se zabýval myšlenkou podati demisi, ale demise opětovně mu unikla — mluvilo se o nervose, nevěřilo se v jeho těžké onemocnění, vždyť pracoval tolik jako málo kdo v plném zdraví a síle a milejším byl na loži choroby než jiný v úřadovně ministerské, řekl Stürgkh, a nabízel ulehčení, jakého by si byl Bráf přál.

V polou května 1912 odejel Bráf k lékařské radě na nějaký čas na Semmering — nerad, chtěl raději do Roztok, leč náhlý obrat počasí, mlhy a sníh způsobily spíše zhoršení než zlepšení choroby, valem již postupující, vzpomínal na syna, který v těch dnech před čtyřmi roky zemřel v sanatoriu Görbersdorfském. Rozhodnuto v létě jeti do Roztok a Stürgkh slíbil Bráfovi dáti mu tam k vedení korespondence mladšího úředníka ministerského a zříditi telefonické spojení s ministerstvem orby ve Vídni. V svém velkém rozčilení a nechuti k Vídni Bráf si přál jeti ze Semmeringu přímo do Roztok, nebyl by však snesl námahy cestovní i ukázal se nezbytným několikadenní odpočinek ve Vídni. Všecko úřednictvo tu přicházelo vřele se loučit a všichni mu upřímně přáli uzdravení. Dne 5. června konal Bráf poslední svou cestu z Vídně do Roztok. Ve vile zařízena kancelář, u stolku na verandě Bráf pročítal spisy, určoval způsob vyřízení, nebo sám diktoval koncepty a podepisoval.

Počáteční úleva z návratu do drahého domova ustupovala však slabosti vždy patrnější, otok jej nesmírně mořil, přecházel i na ruce a znesnadňoval i pouhé podepisování, nemohl ani ulehnutí, toužil po úplném klidu, mluvil znovu mnoho o smrti a nabízel znovu Stürgkhovu tehdejšímu zástupci Heindoldovi demisi — znovu marně — trpěl mnoho a sám říkal, že je mučedníkem. Ke sklonku června cítil jasně, že se blíží konec, staral se jen, aby úmrtím svým nepokazil slavnost odhalení pomníku Palackého, při které si původně přál mluvit. Poslední noc jeho byla dosti klidná, k polední v pondělí dne 1. července však dechových obtíží přibývalo, málo mluvil — poslední jeho slova byla »Tak do- brou noc« — dýchal vždy slaběji, až po dvanácté hodině polední tíše usnul navždy.

Dlouhé a bolestné bylo jeho utrpení, krátká, tichá a klidná jeho smrt.

Ve čtvrtek dne 4. července odpoledne konal se jeho pohřeb z kolegiálního chrámu vyšehradského do rodinné hrobky Riegrovy na Vyšehradě za účasti zástupců císaře a tehdejšího arciknížete Karla Frant. Josefa, ministerstev i státních a samosprávných úřadů vůbec, kruhů vědeckých a literárních i za obrovské účasti obecnosti, jež vyplňovalo i prostory mimohřbitovní. Na stupních Slavína promluvili u jeho rakve dr. Karel Mattuš, prof. dr. Cyril Horáček, dr. Jindřich Šolc a JUC. Karel Novák. Právnická fakulta uctila jeho památku smuteční schůzí ve velké aule Karolína.

*

Odešel v Bráfovi vroucí vlastenec — Čech až do nejzazších vláken svého srdce, prohlásil sám na místech nejvyšších —, vzácný člověk, charakter přímý, poctivý a čistý.

Bráf neznal ústupků a kompromisů od energického hájení toho, co dle svého vnitřního přesvědčení pokládal za pravdu a právo; šel za svým přesvědčením nezlomně, neohlížeje se ani nahoru ani dolů, byla mu úplně cizí demagogie proti massám, a že dovedl uhájiti své stanovisko a rozhodnutí i naproti vůli vysokých činitelů ve státě, ukáže jednou historie způsobem, který charakteru Bráfovu vydá vysvědčení nejskvělejší.

Bráf byl stranníkem politickým, dovedl v zájmu své strany za nejtěžších dob státí na místech

nejexponovanějších — ale příslušenství ke straně nikdy mu nebránilo uznávat dobré stránky a činy jiných stran a osob, třeba i v protivném táboře stojících.

Na obratu let devadesátých, v době, kdy v politickém zápasu na nejlepší české hlavy byly vydány nezasloužené hany, Bráf v obraně svých přátel politických i v přesvědčení, že v jeho politickém táboře jest trvalý prospěch národa, nešetřil protivníků žravým vtipem, který tím více rozhořčoval, čím byl pravdivější a přiléhavější, i patřil proto Bráf k protivníkům nejobávanějším a nejnenáviděnějším. Čas silně shladil protivy právě mezi těmi stranami, které se tehdy nejnenáviděněji potíraly, a v posledním více než desetiletí jeho života nebylo snad v českém národě člověka, jenž by byl v Bráfovi vysoko necenil vynikající potence vědecké a politické i vysoké kvality mravní. Snad by i v dnešním čtyřletí hrozná válka bylo s českým národem dopadlo leccos jinak, kdyby v radě koruny byl v rozhodných tehdy okamžicích zasedal muž toho politického věhlasu a vroucí české rozhodnosti a té osobní autority i obratnosti, jakými vynikal Bráf.

Postupující věk a s rostoucí zálibou pěstovaná studia filosofická i duševní zápasy a tělesné útrapy učinily z Bráfa, kdysi bojovného politika, v soukromém životě vždy však člověka citlivého a dobrosrdečného, v posledních letech jeho života muže zvláště bezpříkladné dobroty a účinnosti, sebezapření a šlechetnosti. Zapomínal starých nepřátelství, a kdekoli cítil potřebu a mohl, bez žádosti neodpíral příspěvní bývalým protivníkům. Byl jakoby v jednom antický stoik a novodobý křesťan, křesťan byt i ne dle živé víry, přece jistě dle vůle a skutků, který jen dobro chtěl, a kde mohl, i dobro konal, člověk nejjemnější kultury duševní i mravní.

Přes všechny společenské styky s konservativci a s feudální aristokracií byl Bráf ve svém citění a jednání ušlechtilým demokratem, stejně choval se k vysokým jako k nízkým, neznal rozdílu stavu ani majetku a s trpkostí ukazoval na pohřební pompy boháčů, zatím co chudíně se nedostává ani na živobytí.

Byl posléze člověkem neobyčejně skromným; nikdy se netlačil v před, sebe a svoji práci posuzoval nejpřísněji a často přímo podceňoval. Uznání, jehož se mu při oslavě šedesátých narozenin celým národem svorně dostalo, skromně odmítal jakožto chválu daleko nad jeho zásluhu jdoucí a prohlásil je za svůj dluh pro čas příští, jež teprve v budoucnosti vynasnaží se splatit, pokud síly jeho stačí.

Osud jinak určil. Ti, kdož se s ním blíže stýkali, vědí, kolik plánů vědeckých zašlo s jeho výraznou hlavou, kolik nevyslovených myšlenek zmlklo navždy s jeho druhy tak výmluvnými rty...